

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darija Stanarević

Sodelovanje med Agencijo za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine ter Zavodom
Republike Slovenije za zaposlovanje, pri zaposlovanju tujcev v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Darija Stanarević

Mentor: doc. dr. Miroljub Ignjatović

Sodelovanje med Agencijo za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine ter Zavodom
Republike Slovenije za zaposlovanje, pri zaposlovanju tujcev v Sloveniji

Diplomsko delo

Ljubljana, 2013

Sodelovanje med Agencijo za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine ter Zavodom Republike Slovenije za zaposlovanje, pri zaposlovanju tujcev v Sloveniji

Slovenijo lahko skozi celotno zgodovino označimo za državo priseljevanja, saj migracijski tokovi že od nekdaj potekajo enosmerno iz držav bivše Jugoslavije proti slovenskim tlem. Največje število tuje delovne sile prihaja iz Bosne in Hercegovine; bosanski državljani se v Sloveniji zaposlujejo predvsem v panogi komunalnih storitev, predelovalni industriji in v gradbeništvu, kjer opravljajo slabo plačana in nizko kvalificirana dela. Tuji delavci so s strani slovenskih delodajalcev velikokrat izkoriščani, saj le-ti ne kršijo samo njihovih osnovnih pravic iz naslova dela temveč tudi temeljne človekove pravice- tujci bivajo v higiensko oporečnih razmerah, delo pa opravljajo tudi po 12 ur vsakodnevno, v težkih delovnih pogojih. Takšno izkoriščanje tujih delavcev neposredno dopušča slovenska zakonodaja s svojimi preveč ohlapno zastavljenimi zakoni, zato se v zadnjih treh letih na tem področju dogajajo pomembni premiki, najvidnejši pa je podpis Sporazuma med Vlado RS in Svetom ministrov BiH o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji. Sporazum predvideva okrepljeno sodelovanje med krovnima organizacijama za posredovanje dela v državah podpisnicah- Zavodom RS za zaposlovanje in Agencijo za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine. V slovensko zakonodajo na področju zaposlovanja tujcev vpeljuje korenite spremembe, predvideva dokončno zaščito tujcev in njihovo izenačitev z domačimi delavci glede pravic iz naslova dela.

Ključne besede: tujec, zaposlovanje tujcev, Agencija za delo Bosne in Hercegovine, Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje.

Cooperation between the Labour and Employment Agency of Bosnia and Herzegovina and the Employment Service of Slovenia in employing foreign workers in Slovenia

Due to the fact that migration trend during the whole history was one way oriented from countries of ex Yugoslavia to Slovenia, Slovenia can be marked as a country of immigration. The majority of foreign workers in Slovenia comes from Bosnia and Herzegovina. Foreign workers, which are mostly employed in less paid and low qualified branches, are being violated of their labour and human rights by the Slovenian employers. Aliens live and work in unfavorable conditions. We could say that this kind of violation and exploitation of foreign workers is being allowed by bad Slovenian legislation. Significant movement in solving this problem, has been made in the past three years with the adoption of an Agreement between the Government of Republic of Slovenia and the Council of ministers of Bosnia and Herzegovina on the employment of citizens of Bosnia and Herzegovina in Republic of Slovenia. The Agreement states that all actions about employing foreigners will be possible only by the Employment Service of Slovenia and the Labour and Employment Agency of Bosnia and Herzegovina. The agreement has a main roll in protecting aliens from exploitation and repression by the employers, it anticipates the protection of their labour rights.

Keywords: foreigners, employment of foreign workers, Labour and Employment Agency of Bosnia and Herzegovina, Employment Service of Slovenia.

KAZALO VSEBINE

1	Uvod	5
2	Opredelitev pojmov	8
	2.1 Tujec, ter delo in zaposlovanje tujcev	8
	2.2 Migracija, migrant	9
	2.3 Delovno dovoljenje	9
	2.4 Dovoljenje za zaposlitev	9
	2.5 Tretja država	9
3	Zakonodaja na področju zaposlovanja in dela tujcev	10
	3.1 Zakon o zaposlovanju in delu tujcev	11
	3.1.1 Razlogi za sprejetje novega zakona	11
	3.1.2 Spremembe, ki jih je prinesel nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev	12
	3.2 Zaposlovanje tujcev	14
	3.2.2 Prijava in odjava dela tujcev	21
	3.3 Zakon o tujcih	22
4	Priseljevanje tujcev iz Bosne in Hercegovine	23
5	Sodelovanje med Republiko Slovenijo ter Bosno in Hercegovino na področju zaposlovanja tujcev	28
6	Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje	30
7	Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine	32
8	Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji	33
	8.1 Področje uporabe sporazuma	35
	8.2 Pogodba o zaposlitvi	36
	8.2.2 Prenehanje pogodbe o zaposlitvi	37
	8.3 Primer brezposelnosti v državi zaposlitve	38
9	Druge aktivnosti sodelovanja	38
10	Zgodbe delavcev iz Bosne in Hercegovine, ki so zaposleni v Republiki Sloveniji	39
11	Zaključek	44
12	Literatura	46

1 Uvod

Zagotovo ne bomo nič zgrešili če rečemo, da se zgodba Republike Slovenije skozi celotno preteklost prepleta z zgodovino držav Balkanskega polotoka. Namreč, življenje v skupni državi Jugoslaviji, je že od nekdanj omogočalo migriranje posameznikov ali skupin znotraj državnih meja, pri čemer so bili najizrazitejši migracijski tokovi enosmerno naravnani iz Bosne in Hercegovine v Republiko Slovenijo. Že takrat so ljudje primerjali ekonomsko in socialno stanje v domači državi ter politične in kulturne razmere doma in drugod, ter se na podlagi teh primerjav odločali o tem, ali se bodo preselili ali ne. Razlogi za migriranje posameznikov se do dandanes niso čisto nič spremenili, ljudje v tuje države še vedno migrirajo v želji po boljšem življenju. Ekonomski in družbeni položaj, ki ga migranti v državi gostiteljici zavzamejo, je večinoma slab, ko govorimo o migraciji nizko izobražene delovne sile, migriranje visoko izobraženih strokovnjakov pa za njih pomeni boljše plačilo kot doma in uživanje relativno visokega ugleda zaradi znanja, ki ga posedujejo.

Da Slovenija že od nekdanj v očeh bosanskih delavcev velja za obljubljeni državo, kažejo statistični kazalci migracijskih tokov- vse od sedemdesetih let do dandanes prebivalci Bosne in Hercegovine zavzemajo največji delež tujcev na slovenskih tleh. Odgovore, zakaj Slovenija, kljub gospodarski krizi v kateri smo se znašli tudi sami v zadnjih štirih letih, za državljane Bosne in Hercegovine še vedno predstavlja deželo, v kateri lahko dobro zaslužijo in si izboljšajo socialni položaj, gre mogoče iskati tudi v sami bližini med državama- državljani Bosne in Hercegovine se, tudi na račun geografske bližine, verjetno lažje odločajo za iskanje zaposlitve v Sloveniji, kot v kakšni bolj oddaljeni državi. Prav tako pa je nekoliko olajševalna okoliščina podobnost jezika, saj so, kljub selitvi v drugo državo, še »vedno med svojimi«, če upoštevamo dejstvo, da je v Sloveniji kar 73.000 tujcev iz nekdanje Jugoslavije. Ob primerjavi ekonomskih, socialnih, političnih in drugih razmer doma in v Sloveniji, se bosanski državljani torej odločajo, da jih boljše življenje čaka prav v slednji.

Množično priseljevanje tuje delovne sile opozarja na nekatere jasne strukturne deficite na slovenskem trgu dela- kot prikazujejo statistični kazalci, slovenski trg dela že dobri dve desetletji, kljub dokaj visoki domači brezposelnosti, zaposluje sorazmerno visok delež tujih delavcev. Razlog po mojem mnenju zagotovo ne more biti količinski, saj je slovenske delovne sile na domačem trgu zadosti- problem je predvsem v nezainteresiranosti domače delovne sile

po opravljanju nizko kvalificiranih del- del, ki vključujejo npr. opravljanje komunalnih storitev in dela v gradbeništvu. Še več- menim, da Slovenci ta dela smatrajo za nizko vredna in celo sramotna, zato ni presenetljiv podatek, da se največ bosanskih državljanov pri nas zaposluje predvsem v gradbeništvu in v dejavnosti komunalnih storitev, kjer v izredno težkih delovnih razmerah opravljajo najslabše plačana dela.

V zadnjih nekaj letih je Slovenijo pretreslo veliko število zgodb bosanskih delavcev, ki so bili s strani slovenskih delodajalcev, poleg plač in socialnih prispevkov, oropani tudi dostojanstva in temeljnih človekovih pravic. Prvi udarec, s katerim se sreča večina tujih delavcev, pri nastopu dela v Sloveniji, so katastrofalni bivalni pogoji. Praviloma delodajalci delavce nastanijo na obrobju mesta, v do zadnjega kotička natrpanih sobah brez oken, v kletih... Poznamo primere, ko je v eni sami sobi spalo tudi do 12 oseb, na strganih in zapacanih vzmetnicah, v dodatnih prostorih pa niso imeli niti enega samega hladilnika, kaj šele pralnega stroja. Delavci so poročali, da so spali v hladnih in vlažnih prostorih, kjer ščurki in druge golazni niso bili nič nenavadnega (Miko 2008).

Nehumani delovni pogoji- delo tudi po 13 ur na dan za minimalno plačilo in še bolj nehumane bivanjske razmere- umazani, vlažni in prenatrpani prostori, za katere so bosanski delavci delodajalcu odšteli tudi po več kot sto evrov mesečno, so nujno zahtevali spremembe v slovenski zakonodaji na področju zaposlovanja tujcev iz tretjih držav.

Republika Slovenija ter Bosna in Hercegovina sicer že mnoga leta sodelujeta na področju trga dela, vendar je bilo njuno sodelovanje do leta 2011 na žalost zgolj neformalno. Zdi se, kot da je šele javno videno izrazito izkoriščanje bosanskih delavcev, obe državi pahnilo v nujnost ureditve odnosov pri zaposlovanju delavcev iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji. Pomembni premiki so se torej zgodili v letu 2011, ko sta državi podpisali Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji. Sporazum sicer še ni stopil v veljavo, saj s strani Bosne in Hercegovine še ni bil ratificiran, slovenska vlada pa ga je ratificirala decembra 2012. Sporazum, ki temelji na partnerskem dialogu med državama podpisnicama, celostno ureja in diktira postopke zaposlovanja delavcev Bosne in Hercegovine v Sloveniji. Po obojestranski ratifikaciji sporazuma, bo celoten nadzor nad zaposlovanjem tujcev v Sloveniji prevzel Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, v Bosni in Hercegovini pa Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine. Z idejo posredovanja dela samo preko javnih organov želijo ohromiti

nadaljnjo možnost izkoriščanja bosanskih delavcev s strani delodajalcev, ter jim zagotoviti enake pravice kot jih imajo slovenski delavci.

V diplomskem delu bom med drugim poskušala ugotoviti, ali bi ratifikacija sporazuma za bosanske delavce, ki so zaposleni v Sloveniji, zares pomenila večjo zaščito, izenačenost z domačimi delavci glede pravic in obveznosti iz naslova dela ter splošno poboljšanje delovnih in bivanjskih razmer.

V sporazumu je opredeljeno, da se zaposlovanje tujcev usklajuje z zakonodajo države, ki tujemu delavcu nudi delo, zato bom, po uvodni opredelitvi pojmov, na začetku diplomskega dela predstavila zakonodajo Republike Slovenije, ki regulira postopke zaposlovanja tujcev in določa pravila njihovega bivanja v Sloveniji, ter s pomočjo statističnih kazalcev poskušala ugotoviti ali drži, da večina tuje delovne sile prihaja prav iz Bosne in Hercegovine. V nadaljevanju diplomskega dela me bo zanimalo, kakšno je sodelovanje med omenjenima državama pri zaposlovanju tujcev, ter kakšni sta dejanski vlogi Zavoda RS za zaposlovanje in Agencije za delo in zaposlovanje BIH. V empiričnem delu bosta predstavljeni tudi zgodbi dveh bosanskih delavcev, ki sta zaposlena pri slovenskem delodajalcu. Na podlagi opravljenih intervjujev bom poskušala podati kritično analizo stanja na slovenskem trgu dela glede zaposlovanja tujcev ter ugotoviti, ali bi formalno pravno sodelovanje med državama zares prineslo spremembe, kot so zapisane v sklopu sporazuma, ali so še vedno možne luknje v zakonu, ki za bosanske delavce pomeni nadaljnje izkoriščanje s strani slovenski delodajalcev.

Cilj diplomske naloge je potrditi ali ovreči naslednje hipoteze:

Hipoteza 1: Največje število tujih delavcev v Republiki Sloveniji predstavljajo državljani Bosne in Hercegovine.

Hipoteza 2: Nevzdržne razmere in čedalje večje izkoriščanje bosanskih delavcev na področju dela in bivanja v Republiki Sloveniji, so zahtevale spremembe v sodelovanju med državama.

Hipoteza 3: Ratifikacija sporazuma za bosanske delavce dejansko pomeni izenačitev s slovenskimi delavci na področju dela.

2 Opredelitev pojmov

Pravo razumevanje izrazov in njihovega pomena je ključno, če hočemo dobro razumeti bistvo napisanega, zato bom na začetku diplomskega dela najprej opredelila nekaj pojmov, ki se jih tekom diplomske naloge dotikam.

2.1 Tujec, ter delo in zaposlovanje tujcev

V Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev, je za tujca opredeljena vsaka »oseba, ki nima državljanstva Republike Slovenije« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 4.čl.). Gre za opredelitev, ki je vsesplošno sprejeta tako v državah članicah Evropske unije, kot tudi v mednarodnih aktih in je vezana izključno na državljanstvo določene osebe. Iz tega izhaja, da poreklo osebe in njegova narodnost, niti dejstvo, da oseba morda nima državljanstva nobene druge države, za pridobitev statusa tujca, niso relevantni.

V Republiki Sloveniji je kategorija tujcev razdeljena na tri skupine: na tujce, ki so državljani držav Evropske unije, na državljane tretjih držav in na rezidente za daljši čas, katerih pravni položaj razlikuje zakon.

O delu tujca govorimo, ko ta oseba v Republiki Sloveniji opravlja storitve kot napoteni delavec ali pa na ozemlju Republike Slovenije opravlja časovno omejeno delo, ki temelji na pogodbi o delu ali drugih civilnopravnih pogodbah. Za tujce je obvezujoče da imajo, v primeru zaposlitve v Sloveniji, urejeno prebivališče, ki mora zagotavljati minimalne higienske in bivalne standarde v skladu z zakonom, ki ureja prebivanje tujcev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 6.čl.).

Tujec se lahko zaposli le pri delodajalcu, ki ima v Republiki Sloveniji registrirano podjetje in stalni sedež ali pa ima v Sloveniji odprto podružnico ali prijavljeno prebivališče. Delovno razmerje med njima mora biti sklenjeno na podlagi pogodbe o zaposlitvi, tujec pa lahko dovoljenje za delo pridobi tudi v primeru ko ima, v skladu z zakonom, urejen status samozaposlene osebe. Dovoljenje za delo oziroma dovoljenje za zaposlitev tujca obvezuje k opravljanju samo tistega dela, za katerega mu je bilo izdano delovno dovoljenje (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 5.čl.).

2.2 Migracija, migrant

»Migrant je človek, ki živi v državi ali okolju v katerem ni rojen« (Verlič Christensen 2002, 18). Migrantje se znotraj države ali preko mednarodnih meja gibljejo načrtno ali prisilno, v novem okolju pa lahko ostanejo samo začasno ali pa dokončno. Ko se srečamo z gibanjem oseb iz ene države v drugo ali znotraj državnih meja, z namenom dela oz. zaposlitve, govorimo o delovni migraciji. Delovni migrantje so ljudje, ki se iz domačega okolja preselijo v drugo regijo ali državo z namenom izboljšanja svojega materialnega oz. socialnega položaja.

Najintenzivnejše migracijske udare smo na naših tleh doživeli v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, ko je bil izrazit porast enosmernih migracij iz Bosne in Hercegovine v Slovenijo, kakor tudi prevladovanje priseljencev iz Bosne in Hercegovine, katerih delež predstavlja kar 40% vseh priseljencev iz bivše Jugoslavije (Dolenc 2007, 81–84).

2.3 Delovno dovoljenje

Najpomembnejši dokument, ki tujcu dovoljuje in omogoča, da se zaposli v Republiki Sloveniji, tu opravlja storitve ali različna dela, ki so opredeljena v delovni pogodbi in so v skladu z določbami Zakona o zaposlovanju in delu tujcev. Tujec se lahko na podlagi delovnega dovoljenja v Republiki Sloveniji tudi samozaposli, delovno dovoljenje pa se mu izda v obliki osebne delovnega dovoljenja, dovoljenja za zaposlitev ali dovoljenja za delo (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 10.čl.)

2.4 Dovoljenje za zaposlitev

»Dovoljenje za zaposlitev je delovno dovoljenje, vezano na stalne zaposlitvene potrebe delodajalcev. Z dovoljenjem za zaposlitev se sme tujec zaposliti le pri delodajalcu, kateremu je bilo izdano dovoljenje za zaposlitev tujca« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 10.čl.).

2.5 Tretja država

V zakonu so v sklop tretjih držav vštete vse države nečlanice Evropske unije, države, ki niso pogodbenice sporazuma o evropskem gospodarskem prostoru in niso Norveška, Islandija in Liechtenstein ali Švicarska konfederacija (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 4.čl.).

3 Zakonodaja na področju zaposlovanja in dela tujcev

Zgodba Republike Slovenije se skozi celotno preteklost prepleta z zgodovino držav Balkanskega polotoka. Namreč, življenje v skupni državi Jugoslaviji, je že od nekdaj omogočalo migriranje posameznikov ali skupin znotraj državnih meja- najizrazitejši migracijski tokovi so bili enosmerno naravnani iz Bosne in Hercegovine v Republiko Slovenijo, ki je že takrat v očeh bosanskih prebivalcev veljala za obljubljeni deželo. Državljeni Bosne in Hercegovine so tudi danes najštevilčnejša skupina tujcev, ki opravlja delo v Sloveniji.

Po razpadu Jugoslavije so se na novo formirane države, soočile s problemom preoblikovanja in rekonstrukcije obstoječega pravnega sistema, kar pomeni, da je bilo potrebno vzpostaviti novo mrežo zakonov, ki so med drugim reševali zadeve v zvezi z državljanstvom, položajem tujcev in migracijsko politiko. Po osamosvojitvi se je Slovenija reševanja zadev lotila z oblikovanjem prvega Zakona o zaposlovanju tujcev, ki je urejal položaj tujcev na slovenskem trgu dela. Posebnost zakona je bilo ločevanje med dvema vrstama delovnega dovoljenja in sicer med osebnim delovnim dovoljenjem, ki je bilo stalno in med dovoljenjem na zahtevo delodajalca, ki ga je bilo potrebno obnavljati in je veljalo krajši čas. Število izdanih dovoljenj je bilo vsa leta od osamosvojitve dalje relativno visoko in se je v letih 1992–2000 gibalo med 36.634 in 40.320 (Malačič 2010, 87–88).

Prvi Zakon o zaposlovanju tujcev je, zaradi določenih pomanjkljivosti, v letu 2000 zamenjal nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, ki je v veljavo stopil 1. 1. 2001. Spremembe sprejete z novim zakonom so v prvi vrsti odpravljale pomanjkljivosti, ki so se izpostavile v prejšnjem zakonu, določale pogoje, pod katerimi se lahko tujec zaposli in dela v Sloveniji, ter ločevale med tremi oblikami delovnih dovoljenj: osebno delovno dovoljenje, dovoljenje za delo in dovoljenje za zaposlitev. Izdaja delovnih dovoljenj se je, v povezavi z resolucijo o imigracijski politiki, s katero so določeni temelji politike zaposlovanja in dela tujcev, regulirala s kvotnim sistemom, ki določa, da mora vlada, na podlagi imigracijske politike in razmer na trgu, vsakoletno določiti kvoto dovoljenj za delo tujcev na slovenskem trgu dela. Število dovoljenj ne sme presegati 5 odstotkov celotnega aktivnega prebivalstva v Republiki Sloveniji.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev je vse do leta 2011 doživel kar nekaj dopolnitev, vse do 23. 4. 2011, ko je bil sprejet nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev. Kljub številnim dopolnitvam, je v praksi mnogokrat prihajalo do zlorabe zakona, zato je zadnji ratificiran zakon narekoval bolj ostre pogoje pri zaposlovanju tujcev in prinesel kar nekaj izboljšav za zaščito slovenskega trga dela. Spremembe na slovenskem trgu dela so bile dokaj izrazite, kar kaže že samo število izdanih delovnih dovoljenj za delo tujcev- marca 2011 jih je bilo izdanih 74.394, maja 2011 pa le še 34.642 (ZRSZ 2012, 10). Najnovejši zakon, za razliko od predhodnih, vključuje tudi nekatere direktive Evropske unije.

3.1 Zakon o zaposlovanju in delu tujcev

»S tem zakonom se določajo pogoji za zaposlovanje in delo tujcev ter s tem povezane naloge Republike Slovenije za urejanje in zaščito trga dela« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 1.čl.). Zakon je sestavljen iz 14-ih poglavij, ki vsebujejo skupno 89 členov. Določbe tega zakona veljajo za vse tujce, razen če ta zakon ali mednarodna pogodba, ki zavezuje Republiko Slovenijo, določa drugače.

3.1.1 Razlogi za sprejetje novega zakona

Ker so se nekatere določbe Zakona o zaposlovanju in delu tujcev, ki je bil sprejet leta 2001, v praksi mnogokrat izkazale za nejasno določene in nezadostno formirane glede omejitev, in so zato tudi dopuščale možnost zlorabe zakona, je bil le-ta sprejet in dopolnjen še dvakrat- v letu 2005 in letu 2007. Leta 2005 je bil zakon ustrezno dopolnjen z novelo ZZDT-A. Novosti, ki so jih z novelo vpeljali v zakon, so sprva kazale na dobro sprejete spremembe, vendar je gospodarsko stanje v naslednjih letih zopet opozorilo na določene pomanjkljivosti. Gospodarska rast je narekovala nujne spremembe v zakonodaji, saj je skokovito naraslo povpraševanje po zaposlovanju tujcev. Potrebne so bile spremembe na področju poenostavljanja administrativnih postopkov zaposlovanja tujcev- med drugim odprava administrativnih ovir, bolj odprt trg dela za tujo delovno silo ter hitrejša pridobitev dovoljenja za zaposlitev tujca. Novela ZZDT-B v letu 2007, je poleg omenjenih novosti opravila še uskladitev z zakonodajo EU.

Kljub ponovni dopolnitvi Zakona o zaposlovanju in delu tujcev pa možnosti zlorabe zakona v praksi še niso bile popolnoma izničene. Na nespoštovanje in zlorabe določb predpisanih z

zakonom so najprej opozorili sindikalisti ter Zavod za zaposlovanje- zlorabe so se dogajale na področju neurejenih bivanjskih razmer (higiensko neprimerne bivalne razmere, oderuške stanovanjske najemnine s strani delodajalcev), nerealiziranih delovnih dovoljenj (delodajalci so številčno vlagali vloge za pridobitev dovoljenja za zaposlitev kljub temu, da za vse tujce niso imeli dela na razpolago- na račun odobrenega delovnega dovoljenja so lahko tujca zadrževali v matični državi, dokler niso za njih našli ponovnega posla) ter izrabe kvote delovnih dovoljenj.

Kot velik problem se je v teh letih izkazalo tudi ustanavljanje družb z omejeno odgovornostjo (d.o.o.). Ustanovitelji družbe so bile tuje fizične osebe v tuji državi, ki so lahko preko pooblaščenec v Sloveniji, na naših tleh tudi odprli d.o.o. Tako so tujci lahko pridobili kar dve dovoljenji za delo in dve dovoljenji za bivanje- eno za pooblaščenca in drugo za ustanovitelja d.o.o. V kolikor bi pridobljeni dovoljenji dejansko tudi pomenili, da bosta ti dve osebi opravljali delo v Republiki Sloveniji, ta točka ne bi bila sporna, vendar problem nastane zaradi dejstva, da so si na ta način tujci samo odpirali vrata v druge države schengenskega prostora, po vstopu v Schengen pa so masovno zapirali v Sloveniji ustanovljene d.o.o. (Predlog Zakona o zaposlovanju in delu tujcev, Uvod). Ker nobena dopolnitev zakona ni prinesla popolne ureditve na področju zaposlovanja tujcev, je bil v letu 2011 s številnimi dopolnitvami sprejet nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, ki je v uporabi še danes.

Razloge za sprejetje novega zakona, ki je v veljavi od 23. 4. 2011, gre torej iskati predvsem v potrebi po uskladitvi Zakona z zakonodajo EU in odpravi administrativnih ovir ter v prizadevanju za preprečevanje zlorab trga dela, kar vlada uspešno reši s sprejetjem Uredbe o omejitvah in prepovedih zaposlovanja in dela tujcev in Uredbe za določitev kvote za leto 2010. Vlada z novim zakonom vzpostavi tudi pravno-formalno izhodišče za izdajo podzakonskega predpisa o nastanitvah tujcev.

3.1.2 Spremembe, ki jih je prinesel nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev

Nov Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, sprejet v letu 2011, je prinesel naslednje bistvene spremembe ter dopolnitve:

1. na novo sta delno preneseni dve direktivi, in sicer Direktiva Evropskega parlamenta in Sveta 2009/52/ES, ki govori o minimalnih standardih glede sankcij in ukrepov zoper delodajalce nezakonito prebivajočih državljanov tretjih držav in »Direktiva Sveta

2009/50/ES, z dne 25. maja 2009, o pogojih za vstop in prebivanje državljanov tretjih držav za namene visokokvalificirane zaposlitve« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 4.čl.);

2. oblikovane so nove skupine tujcev, ki imajo omogočen neoviran vstop na slovenski trg dela: »ožji družinski člani slovenskega državljana, tujci slovenskega rodu do tretjega kolena, tujci, ki imajo v drugi državi članici EU status rezidentov za daljši čas ter tujci, ki imajo dovoljenje za stalno prebivanje in prost dostop na slovenski trg dela in se jim ne izdajajo več osebna delovna dovoljenja« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 9.čl.);
3. tujec, ki je že dve leti zaposlen v Sloveniji, z novimi določbami lažje pridobi osebno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let. Prav tako so milejši pogoji za pridobitev dovoljenja za ožjega družinskega člana tujca, ki ima dovoljenje za stalno prebivanje v Sloveniji;
4. uvedejo se blažji pogoji za podaljšanje osebnega delovnega dovoljenja z veljavnostjo treh let;
5. pri podaljšanju dovoljenja za zaposlitev se bo preverjalo poslovanje delodajalca- nadzirali bodo predvsem redno obračunavanje davčnega odtegljaja za dohodke iz delovnega razmerja ter konsistentnost pri izdajanju plačilnih listin ter plačilu davkov in prispevkov iz naslova zaposlitve in dela;
6. ukine se sezonsko delo v gostinstvu in turizmu ter sezonsko delo v gradbeništvu- z uvedbo te direktive želijo spodbuditi zaposlovanje domače delovne sile, saj se delodajalci praviloma, brez predhodnega preverjanja, ali so v evidenci brezposelnih oseb ustrezni domači kadri, raje odločajo za zaposlitev tuje, cenejše delovne sile;
7. uvedejo se strožji pogoji za pridobitev dovoljenja za delo tujih zastopnikov;
8. v primeru, da je bila zoper delodajalca vložena pravnomočna obtožnica zoper prepovedi zaposlovanja in dela tujcev pri njem ter v primeru, ko je bil delodajalec pravnomočno obsojen zaradi nekaterih kaznivih dejanj, se do nadaljnjega uvede prekinitvev postopka izdaje delovnega dovoljenja;
9. v zakonu je podana pravna podlaga za izdajo podzakonskega predpisa o nastanitvah tujcev;
10. z novimi določbami odpravijo vse pomanjkljivosti, ki so vnašale dvoumnost pri izvajanju zakona v praksi;
11. delodajalcem je z novim zakonom omogočeno lažje zaposlovanje in delo tujcev, v kolikor v evidenci brezposelnih oseb ni ustrezne domače delovne sile;

12. ohrani se kvotni sistem podeljevanja delovnih dovoljenj, s čimer poskušajo zaščititi slovenski trg dela in pospešiti zaposlovanje domače delovne sile pred tujo. Novi zakon Vlade RS več ne zavezuje k obveznemu vsakoletnemu sprejemanju stopnje kvote, temveč ji dovoljuje določanje višine le-te na podlagi trenutnega stanja in predvidenih gibanj na trgu dela;
13. na novo se opredelijo in zaščitijo pravice tuje delovne sile ter definirajo obveznosti delodajalcev;
14. pravico do pridobitve osebnega delovnega dovoljenja za tri leta ima po novem zakonu le tujec z najmanj poklicno izobrazbo ali s pridobljeno poklicno kvalifikacijo v Republiki Sloveniji. Pogoj za pridobitev pravice je najmanj 20-mesečna neprekinjena zaposlitev pri enem delodajalcu;
15. predvideva se večji nadzor zaposlovanja in dela tujcev v Sloveniji;
16. v primeru zaposlitve visokokvalificiranih tujih delavcev zakon uvaja novosti pri modri karti EU. Visokokvalificiranemu delavcu se ne izdaja delovnega dovoljenja, temveč le soglasje k modri karti EU, ki je izdano na zahtevo upravne enote, ki predhodno preveri pogoje zaposlitve in dela;
17. zakon ureja področje nastanitve tujcev, ki delo opravljajo pri slovenskih ali tujih delodajalcih na ozemlju Republike Slovenije. V kolikor delodajalec tujcu omogoča tudi nastanitev je dolžan zagotoviti minimalne bivanjske in higienske standarde (Moja zaposlitev 2012).

3.2 Zaposlovanje tujcev

V Zakonu o zaposlovanju in delu tujcev sta najpomembnejši dve vsebinski značilnosti. Prva se dotika *omejevanja števila tujcev na trgu dela*- v sklopu te omejitve vlada vsako leto, na podlagi stanja na trgu, določi kvoto delovnih dovoljenj, v katero so lahko zajete tudi omejitve zaposlovanja tujcev po regijah, dejavnostih, poklicih ter podjetjih, če za to obstajajo utemeljeni razlogi javnega in gospodarskega interesa (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 54. čl.). Druga pomembna vsebinska značilnost zakona pa so *vrste delovnih dovoljenj*, ki se lahko izdajo tujcem za delo v Republiki Sloveniji:

1. Osebnno delovno dovoljenje je »delovno dovoljenje, ki v času veljavnosti tujcu omogoča dostop do trga dela, razen če je osebnno delovno dovoljenje izdano z veljavnostjo enega leta za samozaposlitev tujca. Osebnno delovno dovoljenje se izda na vlogo tujca za čas, določen s tem zakonom, neodvisno od stanja in razmer na trgu dela« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 20.čl.).

Vrste osebnih dovoljenj, ki jih obravnava zakon:

1.1. Samozaposlitev oz. dovoljenje za dobo enega leta

Tujec se v Republiki Sloveniji lahko registrira kot samostojni podjetnik ali ustanovi oz. soustanovi gospodarsko družbo oz. zastopa družbo na podlagi ustanoviteljskih pravic. Pravico do podelitve tega osebnega delovnega dovoljenja lahko pridobi, v kolikor v Republiki Sloveniji zakonito in neprekinjeno biva minimalno eno leto, ima dovoljenje za prebivanje ter poseduje lastna finančna sredstva v višini 10.000 eurov. Pred podelitvijo dovoljenja se preveri tudi lastništvo ali najemna pogodba ustreznega poslovnega prostora. Dovoljenje za dobo enega leta pridobi tudi tujec, »ki ima status rezidenta za daljši čas v drugi državi članici EU in tujec, ki je bil pred vpisom najmanj eno leto neprekinjeno zaposlen kot delovni migrant v Republiki Sloveniji« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 21.čl.). Osebnno delovno dovoljenje lahko tujec večkrat podaljša za čas do enega leta (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 21.čl.).

1.2. Osebnno delovno dovoljenje z veljavnostjo treh let

V kolikor tujec že poseduje dovoljenje za stalno prebivanje ali pa ima veljavno dovoljenje za začasno prebivanje, so do pridobitve osebnega delovnega dovoljenja zaradi združitve družine upravičeni tudi družinski člani tujca. Pravico do pridobitve osebnega delovnega dovoljenja z veljavnostjo treh let pridobi tudi samozaposleni tujec, v kolikor lahko izkaže, da je v zadnjih 22 mesecih registriran v poslovni imenik ter prijavljen v socialno zavarovanje in je redni plačnik davkov in prispevkov iz naslova dela. Naslednja kategorija tujcev, ki imajo pravico do pridobitve dovoljenja so tujci z pridobljeno nacionalno poklicno kvalifikacijo v Republiki Sloveniji in tujci, ki so zadnji letnik šolanja končali v Republiki Sloveniji ter pridobili najmanj visokošolsko izobrazbo. Slednji se morajo v roku dveh let od pridobitve naziva samozaposliti ali pa se zaposliti pri slovenskem delodajalcu. Pravico pridobijo tudi tujci, ki so v Sloveniji zaključili program raziskovalnega dela ter zaradi združitve družine tudi družinski člani tujca, ki v Sloveniji začasno prebiva zaradi opravljanja raziskovalnega dela. Pogoji za pridobitev dovoljenja je, da roku enega leta po zaključenem raziskovalnem delu opravi

samozaposlitev ali pa najde delodajalca. Tudi dnevni delovni migranti, ki so v obdobju zadnjih dveh let najmanj 20 mesecev zaposleni v Sloveniji, so upravičeni do pridobitve osebnega delovnega dovoljenja (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 22.čl.).

Podaljšanje osebnega delovnega dovoljenja z veljavnostjo treh let je možno v primeru, da je bil tujec, v obdobju zadnjih šest mesecev, samozaposlen in prijavljen v socialno zavarovanje v Republiki Sloveniji. Osebno delovno dovoljenje se podaljša za eno leto.

2. Dovoljenje za zaposlitev je delovno dovoljenje, vezano na stalne zaposlitvene potrebe delodajalcev, pri čemer velja, da se lahko tujec z dovoljenjem za zaposlitev zaposli le pri delodajalcu, kateremu je bilo izdano dovoljenje za zaposlitev tujca. Vloga za dovoljenje za zaposlitev tujca mora biti vložena na Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Slednji v osmih dneh po prejemu vloge, v kolikor zakon to zahteva, izvede kontrolo trga dela, ter delodajalca pisno obvesti o stanju števila brezposelnih oseb iz domače baze, ki bi ustrezale za zaposlitev na dotičnem delovnem mestu. V kolikor v evidenci ni primernih domačih brezposelnih oseb oziroma oseb, ki so glede pravic do zaposlitve izenačene z državljani Republike Slovenije, se delodajalcu lahko izda dovoljenje za zaposlitev tujca. Vlogo za izdajo dovoljenja za zaposlitev mora delodajalec pisno vložiti v roku 30 dni od prejema obvestila, v kolikor pa se trg dela ne kontrolira, pa mora vlogo oddati v roku 30 dni od dneva objave prostega delovnega mesta. Dovoljenje za zaposlitev delodajalca obvezuje k zaposlitvi tujca na določenem delovnem mestu za celoten čas veljavnosti dovoljenja in mu prepoveduje premestitev na drugo delovno mesto ali krajšanje polnega delovnega časa, glede na razpisano prosto delovno mesto, na podlagi katerega je bilo izdano delovno dovoljenje. Delodajalec že v vlogi opredeli čas trajanja potrebe po delavcu za delo na določenem mestu, delovno dovoljenje za zaposlitev pa se lahko naknadno na vlogo delodajalca tudi podaljša, vendar ne več kot za eno leto (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.–35.čl.).

Pogoj, da se dovoljenje za zaposlitev prosilcu izda, je ustrezna registracija delodajalca oz. vpis v poslovnem registru. Šest mesecev pred vložitvijo vloge, delodajalec v evidenci ne sme imeti, na delovnem mestu, za katerega naj bi se mu izdalo dovoljenje, odpuščenih delavcev iz poslovnih razlogov, saj to nakazuje na slabo poslovanje podjetja, prav tako pa delodajalec šest mesecev pred vložitvijo vloge ne sme zavrnil zaposlitve brezposelni osebi, ki ustreza zahtevanim pogojem delovnega mesta. Vlagatelj prošnje za pridobitev dovoljenja mora, prav

tako v polletnem obdobju pred vložitvijo vloge, izkazati pozitivni poslovni izid poslovanja ter poravnane davke in prispevke iz naslova zaposlitve (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.–35.čl.).

Pogoji za izdajo dovoljenja za zaposlitev ne veljajo v primeru, ko minister za delo določi izjeme, ko zaposlitev tujca zaradi narave dela ne bo škodljivo vplivala na trg dela- izjema so tujci v kategoriji poklicev, ki jih v Sloveniji z usposabljanjem in izobraževanjem ni mogoče pridobiti- znanstveniki, lektorji, diplomatski predstavniki, tujci z visokošolsko izobrazbo ter tujci, ki opravljajo poklice po katerih je izrazit deficit na slovenskem trgu dela (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.–35.čl.).

V sklopu dovoljenja za zaposlitev poznamo dve vrsti delovnih dovoljenj in sicer: dovoljenje za zaposlitev z veljavnostjo enega leta ter nadomestno dovoljenje za zaposlitev.

2.1. Dovoljenje za zaposlitev z veljavnostjo enega leta

Dovoljenje za zaposlitev se izdaja in podaljšuje na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje in je vezano izključno na vloženo vlogo delodajalca in za čas, ki ga delodajalec opredeli v vlogi, ki pa ne more biti daljši od enega leta. V kolikor je z zakonom določena kontrola trga dela je zavod dolžan, v roku osmih delovnih dni od datuma vložitve vloge, pisno obvestiti delodajalca ali so v evidenci brezposelnih oseb ustrezne domače ali z domačimi delavci izenačene brezposelne osebe, ki imajo prednost pri zaposlovanju. Po prejemu obvestila mora delodajalec v roku 30 dni oddati vlogo za izdajo dovoljenja za zaposlitev za prijavljeno prosto delovno mesto, v kolikor pa kontrola trga ni predvidena, pa v roku 30 dni od datuma prijave prostega delovnega mesta. »V času veljavnosti dovoljenja za zaposlitev ni mogoča zaposlitev na drugem delovnem mestu ali skrajšanje polnega delovnega časa na čas, krajši od polnega, glede na razpisano prosto delovno mesto, na podlagi katerega je bilo izdano delovno dovoljenje« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 25.čl.).

2.2. Nadomestno dovoljenje za zaposlitev

V primeru, ko ima tujec dovoljenje za zaposlitev za delovni čas krajši od polnega, lahko delodajalec, še v času veljavnosti dovoljenja, vloži vlogo za izdajo nadomestnega dovoljenja za zaposlitev za polni delovni čas. Pogoj za izdajo nadomestnega dovoljenja za zaposlitev je sklenitev pogodbe o zaposlitvi za polni delovni čas. Staro delovno dovoljenje se izniči z dnem začetka veljavnosti nadomestnega dovoljenja za zaposlitev.

V primerih ko tujec pri istem delodajalcu opravlja isto vrsto dela, za katerega mu je bilo že izdano dovoljenje, se lahko dovoljenje za zaposlitev tudi podaljša, vendar ne več kot za eno leto (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 26.čl.).

3. Dovoljenje za delo je »delovno dovoljenje z vnaprej določeno časovno omejitvijo, na podlagi katerega se tujec lahko začasno zaposli ali dela v Republiki Sloveniji v skladu z namenom, za katerega je bilo dovoljenje za delo izdano« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 10.čl.).

Dovoljenje se lahko izda za naslednje namene:

- za delo napotениh delavcev; poznamo usposabljanje tujih napotениh delavcev, ki ga izvajajo domači delavci ter usposabljanje domačih delavcev, ki ga izvajajo napotени tuji delavci. Pogoj za tovrstno izvajanje dela je kapitalska povezanost tuje in domače gospodarske družbe, poslovno- tehnično sodelovanje ali prenos tehnologije, usposabljanje pa je možno le v družbi, ki ima sedež v Republiki Sloveniji. Tujega delavca lahko v Slovenijo napotijo večkrat, vendar skupna vsota časa opravljanja dela ne sme biti daljša od treh mesecev v obdobju dveh let (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 36.čl.–37.čl.);

- za usposabljanje in izpopolnjevanje tujcev; izdaja dovoljenja je v tej kategoriji neizpodbitno vezana na obstoj pogodbe o zaposlitvi med delodajalcem in tujcem. Delodajalec je, pristojnim institucijam in ustreznemu ministrstvu, dolžan predstaviti program usposabljanja, ki ga morajo pristojni organi tudi potrditi. Usposabljanje je omejeno na dobo enega leta, ki pa se ga lahko naknadno, v kolikor usposabljanja v tem času ni moč zaključiti, tudi podaljša, vendar ne več kot za šest mesecev (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 35.čl.);

- za sezonsko delo tujcev; dovoljenje za sezonsko delo se lahko izda v primeru, ko se v določenem obdobju pojavi povečan obseg dela in posledično povečana potreba po dodatni delovni sili. Pridobitev dovoljenja za sezonsko delo, delodajalca obvezuje k sklenitvi pogodbe o zaposlitvi s tujcem, največ trikrat v koledarskem letu. »Če delo neprekinjeno traja do trideset dni govorimo o pogodbi o delu, ko pa presega trideset dni pa o pogodbi o zaposlitvi.« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 33.čl.);

- za individualne storitve tujcev. V tem primeru gre za:

1. *pogodbene storitve tujcev na podlagi dovoljenja za delo*- ko se s strani delodajalca pojavi potreba po specialističnem znanju in v kolikor tega ni mogoče dobiti na domačem trgu dela, se lahko tujcu izda dovoljenje za delo, kljub temu da nima stalnega prebivališča v Republiki Sloveniji in nima registrirane dejavnosti;

2. *pogodbene storitve tujcev na podlagi prijave dela*- v ta sklop uvrščamo pogodbene storitve tujih umetnikov in poklicnih ustvarjalcev ter sejemske storitve in storitve vezane na dobavo blaga in servisiranja. Izvajalci del in storitev za opravljanje dela ne potrebujejo delovnega dovoljenja, zadostuje že potrdilo o prijavi dela (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 42.čl.–47.čl.).

V kolikor zakon ne določa drugače velja, da se za isto časovno obdobje tujcu lahko izda le eno delovno dovoljenje.

Število delovnih dovoljenj se je s sprejetjem novega zakona, v primerjavi s preteklimi leti (obdobje od leta 2005 do 2011), skorajda razpolovilo. Sklepati gre, da je vlada z novimi uredbami mnogo bolje zaščitila tujo delovno silo in preprečila ali pa vsaj zmanjšala možnost zlorabe dela tujcev ter z zaostritvijo pogojev za pridobitev dovoljenja za delo izničila število pridobivanj dovoljenj »na zalogo«.

Na dan 31. 12. 2011 je bilo, kot je prikazano v tabeli 3.1, veljavnih delovnih dovoljenj 34.266, od tega 22.277 osebnih delovnih dovoljenj, 8.563 dovoljenj za zaposlitev in 3.426 dovoljenj za delo.

Tabela 3.1: Delovna dovoljenja v obdobju od leta 2005 do 2011

Leto	Skupaj	Osebna delovna dovoljenja	Dovoljenja za zaposlitev	Dovoljenja za delo
2005	42.967	25.782	12.360	4.825
2006	50.734	29.871	14.501	6.362
2007	66.065	31.754	24.490	9.821
2008	90.696	37.196	44.329	9.171
2009	78.387	44.463	28.160	5.764
2010	73.913	56.627	12.343	4.943
2011	34.266	22.277	8.563	3.426

Vir: ZRSZ (2012).

Največ delovnih dovoljenje je bilo, kot je razvidno iz tabele 3.2, izdanih državljanom držav bivše Jugoslavije in sicer 32.082, od tega največ državljanom Bosne in Hercegovine- osebnih delovnih dovoljenj je bilo 13.977, število izdanih dovoljenj za zaposlitev je v letu 2011 znašalo 3.054, dovoljenj za delo pa je bilo izdanih 594.

Že od nekdaj je Republika Slovenija mnogim prebivalcem Balkana predstavljala rešilno bilko za izboljšanje življenjskega statusa in finančnega stanja, zato podatki iz predstavljenih tabel pravzaprav niso presenetljivi. Na podlagi podatkov iz spodnje tabele, kjer so torej predstavljena veljavna delovna dovoljenja po državljanstvu v letu 2011, lahko sklepamo, da Slovenija v očeh prebivalcev balkanskih držav še vedno velja kot obljubljeni dežela, kjer jih čaka boljša prihodnost in boljše življenje.

Število tujcev na slovenskih tleh narašča predvsem na račun priseljevanja državljanov Bosne in Hercegovine, Srbije, Makedonije in Kosova.

Tabela 3.2: Veljavna delovna dovoljenja po državljanstvu, 2011

Država	Osebno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnega dovoljenja	Skupaj
Vsi	22.232	8.563	3.426	45	34.266
Bivše države iz območja SFRJ	21.839	7.306	2.912	25	32.082
Bih	13.977	3.054	594	-	17.625
Srbija	2.276	1.639	616	-	4.531
Kosovo	2.168	761	769	-	3.698
Hrvaška	1.780	1.320	339	25	3.464
Makedonija	1.597	515	564	-	2.676
Črna gora	39	16	30	-	85
Ostale države	395	1.258	514	20	2.187

Vir: ZRSZ (2012).

3.2.2 Prijava in odjava dela tujcev

Pri zaposlovanju tujcev v Republiki Sloveniji za delodajalce veljata dva pravno-formalna postopka, ki jih morajo upoštevati- prvi zajema sklop zaposlovanja tujcev, ki prihajajo iz držav članic Evropske unije, Evropskega gospodarskega prostora ali Švicarske konfederacije, drugi pa diktira postopke za zaposlovanje državljanov tretjih držav. Do prostega vstopa na slovenski trg dela so upravičeni državljani držav prve skupine, kar pomeni, da so, v kolikor mednarodni sporazum ne veleva drugače, do dela in zaposlitve oz. samozaposlitve upravičeni brez pridobitve delovnega dovoljenja. Predhodna pridobitev ene od oblik delovnega dovoljenja pa je za delo in zaposlitev v Republiki Sloveniji obvezujoča za vse državljane tretjih držav.

Po Pravilniku o vlogah in dokazilih v zvezi z zaposlovanjem in delom tujcev ter o zaposlitvah tujcev, ki niso vezana na trg dela, je vsak delodajalec dolžan na Zavodu Republike Slovenije za zaposlovanje vložiti vlogo za pridobitev delovnega dovoljenja za tujca, ki naj bi pri njem opravljal delo. Če je vloga popolna in v kolikor Zavod v evidenci nima domačih delavcev, ki bi ustrezali kriterijem za zaposlitev na dotičnem delovnem mestu, se Zavod najkasneje v roku 30ih dni izjasni o dodelitvi delovnega dovoljenja. Ob pridobitvi le-tega so vsi delodajalci, ki zaposlujejo tujce, pristojnim institucijam dolžni prijaviti delo tujega državljana in ga ob sklenitvi delovnega razmerja tudi prijaviti v socialno zavarovanje. Potrdilo o prijavi dela tujca je delodajalec dolžan ves čas opravljanja dela hraniti na sedežu podjetja. Pred iztekom veljavnosti delovnega dovoljenja ali ob prenehanju delovnega razmerja, mora delodajalec delo tujega državljana, prav tako na pristojnem organu, tudi odjaviti. S strani zavoda prejme potrdilo o odjavi delavca, ki ga je dolžan hraniti v arhivu na sedežu podjetja. Hramba veljavnih prijav in odjav tujih delavcev je za delodajalce obvezujoča, saj se nad delodajalci, ki zaposlujejo tujo delovno silo, izvaja nadzor glede upoštevanja zakona. Nadzor izvaja Inšpektorat Republike Slovenije za delo, ki o vseh postopkih in kaznih obvešča Zavod za zaposlovanje. Slednji vodi »evidenco podatkov o delodajalcih in tujih delavcih, z namenom spremljanja stanja na trgu dela, za statistične namene, za odločanje o izdaji ali odvzemu delovnega dovoljenja« (Zakon o zaposlovanju in delu tujcev 26/2011, 59.čl.–65.čl.).

Kot ugotavljamo iz predhodnega odstavka, prijava in odjava dela tujca, pridobitev delovnega dovoljenja itd. poteka preko Zavoda Republike Slovenije za zaposlovanje. Gre za primarni organ nadzora nad stanjem slovenskega trga dela. Dolžni so ugotavljati potrebo po tuji

delovni sili, vodijo evidenco o brezposelnosti domače delovne sile in na podlagi analiz trga dela predlagajo višino kvote za izdajo delovnih dovoljenj tujcem tretjih držav. Delo zavoda v zadnjih letih, zaradi številnih sklenjenih sporazumov, ki narekujejo večjo zaščito tujih delavcev, še bolj pridobiva na veljavi (ZRSZ 2012).

3.3 Zakon o tujcih

Eden pomembnejših zakonov, ki soureja področje zaposlovanja in dela tujcev, je Zakon o tujcih, ki predpisuje pogoje za pridobitve dovoljenja za začasno ali stalno prebivanje. S tem zakonom se določajo pogoji in načini vstopa tujcev v Republiko Slovenijo, ter njihov odhod iz države (Zakon o tujcih 50/2011, 1.čl.).

Dovoljenje za začasno bivanje se izdaja za časovno omejeno bivanje v Republiko Sloveniji in je vezano na izdajo za določen namen, medtem ko se dovoljenje za stalno bivanje izda za časovno neomejeno obdobje in brez določenega namena. Do pridobitve začasnega dovoljenja so upravičeni tujci, ki imajo status rezidenta za daljši čas v drugi državi članici Evropske unije, tujci slovenskega rodu do tretjega kolena, otrok tujca, ki je rojen v Sloveniji in žrtev trgovine z ljudmi. Pravico do začasnega bivanja pridobijo v kolikor dokažejo, da njihov namen bivanja v Sloveniji spada v sklop namena študija, izobraževanja in usposabljanja, specializacije, namena združitve družine ali namena dela in zaposlitve. Namen za katerega je bilo dovoljenje izdano mora biti jasno spoštovano in resnično izvajano, v nasprotnem primeru podaljšanje dovoljenja, po največ eno letni veljavnosti, ni mogoče. Do pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje v Republiko Sloveniji pa je upravičen tujec, ki izkaže, da v Sloveniji nepretrgoma biva že minimalno pet let, kar torej pomeni da se dovoljenje za stalno bivanje izda na podlagi dovoljenja za začasno bivanje. V primeru, ko je tujec v Sloveniji prebival pet let zaradi študija, izobraževanja ali usposabljanja, do pridobitve dovoljenja za stalno prebivanje, kljub izpolnjenemu pogoju petih let ni upravičen. V pet letno dobo se ne šteje niti, če je tujec v Sloveniji dobil dovoljenje za začasno prebivanje zaradi sezonskega dela, kot napoten delavec, kot dnevni delovni migrant ali kot oseba z začasno zaščito (Zakon o tujcih 50/2011, 31.čl.–59.čl.).

Dovoljenje za legalno bivanje v Republiko Sloveniji je poleg posedovanja delovnega dovoljenja, za tujca nujno potrebno, saj v nasprotnem primeru njegovo bivanje in delo v

Sloveniji ni mogoče in je nelegalno. Število izdaj dovoljenj za prebivanje je vsakoletno, s strani vlade Republike Slovenije, kvotno omejeno. Kvota se določa v skladu z migracijsko politiko, pri čemer je potrebno izpostaviti, da v kvoto ni všteto dovoljenje za začasno prebivanje. Tujec z dovoljenjem za stalno bivanje ima status rezidenta za daljši čas, ki je definiran v zakonu kot tujec, ki ni državljani članic Evropske unije.

4 Priseljevanje tujcev iz Bosne in Hercegovine

Pojav globalizacije v moderni družbi je še bolj okrepil migracijske tokove, s katerimi so se številne družbe tako ali tako soočale skozi celotno zgodovino obstoja. Tudi Republika Slovenija ni bila nikakršna izjema. Večje migracijske priselitve, ki so bile ekonomsko obarvane, so na naših tleh zasledili že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, k čemur je botrovalo postopno sprejemanje svobodnih migracijskih premikov znotraj meja Jugoslavije. Slovenija je v tem obdobju veljala za državo priseljevanja, saj so migracije potekale predvsem od jugozahoda proti severovzhodu Jugoslavije. Naslednji večji val migracij na slovenskih tleh zaznamo na koncu sedemdesetih let, v času gospodarskega zagona in izboljšanja življenjskega standarda. V tem obdobju v Slovenijo emigrira največ ljudi iz Bosne in Hercegovine, sledijo pa jim Hrvati, Srbi ter prebivalci Kosova. Delež priseljencev iz Bosne in Hercegovine predstavlja dobrih 40% vseh priseljencev (Malačič 2008, 47).

Slovenija je že od nekdanj veljala za območje priseljevanja. Tudi v času osamosvojitve, od leta 1991 dalje, se je število priseljenih tujcev konstantno višalo, med njimi pa vsa leta prednjačijo prav državljani Bosne in Hercegovine. Tudi statistični podatki, pridobljeni v letu 2011, ki so prikazani v tabeli 4.3, potrjujejo trditev, da najvišji odstotek tujcev v Sloveniji zasedajo prav državljani tretjih držav in sicer kar 87,7 % oz. 72.595.

Tabela 4.3: Tujci po skupinah državljanstva

Leto 2011	Slovenija	Moški	Ženske	Spol skupaj
Število	Tujci skupaj	58.697	24.049	82.746
	Nekdanja Jugoslavija	53.642	18.953	72.595
	Evropska unija	3.103	2.260	3.363
	Druge države	1.952	2.836	4.788
	Delež (%)	Tujci skupaj	100	100
	Nekdanja Jugoslavija	91,4	78,8	87,7
	Evropska unija	5,3	9,4	6,5
	Druge države	3,3	11,8	5,8

Vir: SURS (2011).

Bosna in Hercegovina, država v kateri naj bi, po neuradnih podatkih, živel okoli 3,9 milijona prebivalcev, se še vedno ni ekonomsko in socialno opomogla od povojnega obdobja, zato svojim državljanom ne nudi stabilne materialne in socialne opore. Statistični kazalci v Bosni in Hercegovini beležijo dobrih pol milijona registrirane brezposelnosti, zato ni nič čudnega, da ogromno ljudi še vedno odhaja v tujino »s trebuhom za kruhom«. Odgovore, zakaj Slovenija, kljub gospodarski krizi v kateri smo se znašli tudi sami v zadnjih štirih letih, za državljane Bosne in Hercegovine še vedno predstavlja deželo, v kateri lahko dobro zaslužijo in si izboljšajo socialni položaj, gre mogoče iskati tudi v sami bližini med državama-državljanji Bosne in Hercegovine se, tudi na račun geografske bližine, verjetno lažje odločajo za iskanje zaposlitve v Sloveniji, kot v kakšni bolj oddaljeni državi. Prav tako pa je nekoliko olajševalna okoliščina podobnost jezika ter dejstvo, da so kljub selitvi v drugo državo še »vedno med svojimi«, če upoštevamo dejstvo, da je v Sloveniji kar 73.000 tujcev iz nekdanje Jugoslavije. Ob primerjavi ekonomskih, socialnih, političnih in drugih razmer doma in v Sloveniji, se bosanski državljani torej odločajo, da jih boljše življenje čaka prav v slednji.

Tako množično priseljevanje tuje delovne sile opozarja na nekatere jasne strukturne deficite na slovenskem trgu dela. Namreč v Sloveniji se že dve desetletji srečujemo z razmerami, ko imamo ob dokaj visoki domači brezposelnosti sorazmerno visoko zaposlovanje tujih delavcev (Malačič 2008). Razlog po mojem mnenju zagotovo ne more biti količinski, saj je slovenske

delovne sile na domačem trgu zadosti- problem je predvsem v nezainteresiranosti domače delovne sile po opravljanju nizko kvalificiranih del, del, ki vključujejo npr. opravljanje komunalnih storitev in dela v gradbeništvu. Menim, da Slovenci ta dela smatrajo za nizko vredna in celo sramotna. Že v bivši skupni državi so prav delavci iz BIH in drugih delov bivše Jugoslavije opravljali najslabše plačana, težka in umazana dela, v zelo slabih razmerah.

Skratka, če se zopet vrnemo k statističnim migracijskim kazalcem v preteklosti ter v zadnjem obdobju ugotavljamo, da je Slovenija bila in še vedno je ciljna država delovnih migrantov iz Bosne in Hercegovine. Podatki v spodnji tabeli (tabela 4.4) o veljavnih delovnih dovoljenjih kažejo, da je 93,5 % vseh tujcev prihajalo in držav naslednic nekdanje Jugoslavije (SFRJ), največji delež, kar 51,6 %, pa so zasedali državljani Bosne in Hercegovine. Po podatkih Zavoda za zaposlovanje, je v letu 2011 število izdanih delovnih dovoljenj znašalo 27.010, od tega je bilo kar 24.136 vseh dovoljenj izdanih državljanom držav bivše Jugoslavije. V marcu 2011 je bilo izdanih 10.750 dovoljenj za zaposlitev, od tega 4.147 dovoljenj za nove zaposlitve, predvsem v predelovalni dejavnosti, dejavnosti prometa in skladiščenja ter v gradbeništvu in gostinski dejavnosti. Tekom celega leta so največ delovnih dovoljenj izdali za zaposlitev v nizko kvalificiranih poklicih in zatorej ljudem z I. stopnjo izobrazbe, najmanj dovoljenj pa je bilo izdanih tujcem z vsaj V. stopnjo izobrazbe (ZRSZ 2012, 44–45).

V tabeli 4.4, kjer so prikazana delovna dovoljenja po državljanstvu v juliju 2012, je zopet jasno razvidno, da po številu pridobljenih delovnih dovoljenj prednjačijo državljani Bosne in Hercegovine.

Tabela 4.4: Izdana delovna dovoljenja po državljanstvu v juliju 2012

Območna služba	Osebno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnega dovoljenja	Skupaj
SLOVENIJA	364	720	429	212	1.725
Bivše države iz območja SFRJ	339	635	399	145	1.518
Bosna in Hercegovina	170	260	252	12	694
Hrvaška	56	138	41	75	310
Srbija	48	135	87	58	328
Kosovo	43	67	10	-	120
Makedonija	22	32	8	-	62
Črna Gora	-	1	1	-	2
Srbija in Črna Gora	-	2	-	-	2
Ostale države	25	85	30	67	207

Vir: ZRSZ (2012).

V prvem polletju leta 2012 (tabela 4.5), trend izdaje delovnih dovoljenj ne narekuje nobenih sprememb. Kar 11.166 delovnih dovoljenj je bilo izdanih državljanom držav bivše Jugoslavije, zopet največ prebivalcem Bosne in Hercegovine- skupno 4.329.

Tabela 4.5: Izdana delovna dovoljenja po državljanstvu v obdobju od 1. 1. 2012 do 31. 6. 2012

Država	Osebno delovno dovoljenje	Dovoljenje za zaposlitev	Dovoljenje za delo	Brez delovnega dovoljenja	Skupaj
SLOVENIJA	2.903	5.646	2.307	1.739	12.595
Bivše države iz območja SFRJ	2.755	4.805	2.062	1.544	11.166
Bosna in Hercegovina	1.433	2.076	784	36	4.329
Hrvaška	299	952	828	1.146	3.225
Srbija	397	983	301	353	2.034
Kosovo	372	507	61	-	940
Makedonija	246	270	80	-	596

Ostale države	156	858	253	204	1.471
----------------------	------------	------------	------------	------------	--------------

Vir: ZRSZ (2012).

Če podrobneje analiziramo podatke iz tabele 4.6 ugotovimo, da je največ delovnih dovoljenj, v letih od 2008 do 2011, izdanih na področju gradbeništva. Število izdanih dovoljenj se je sicer iz leta v leto nižalo, kar gre pripisati sprejetju novih zakonov, ki so podrobneje določali direktive pri zaposlovanju tujcev. Število izdanih dovoljenj v gradbeništvu je iz 45.829 v letu 2008 padlo na 11.198 v letu 2011. Poleg gradbeništva sta panogi, ki zaposlujeta precejšnje število tujcev tudi dejavnosti predelovalne dejavnosti ter promet in skladiščenje.

Tabela 4.6: Izdana delovna dovoljenja po dejavnostih, 2011

Dejavnost	Leto 2008	Leto 2009	Leto 2010	Leto 2011
A KMETIJSTVO IN LOV, GOZDARSTVO, RIBIŠTVO	1.666	1.372	1.223	1.184
B RUDARSTVO	108	37	96	25
C PREDELOVALNE DEJAVNOSTI	9.960	5.521	3.349	4.229
D OSKRBA Z ELEKTRIČNO ENERGIJO, PLINOM IN PARO	33	38	10	8
E OSKRBA Z VODO; RAVNANJE Z ODPLAKAMI IN ODPADKI; SANIRANJE OKOLJA	124	94	61	75
F GRADBENIŠTVO	45.829	29.554	12.623	11.198
G TRGOVINA; VZDRŽEVANJE IN POPRAVILA MOTORNIH VOZIL	3.562	2.240	1.434	1.271
H PROMET IN SKLADIŠČENJE	6.429	4.516	3.197	3.384
I GOSTINSTVO	3.156	3.785	2.014	1.427
J INFORMACIJSKE IN KOMUNIKACIJSKE DEJAVNOSTI	417	333	289	126
K FINANČNE IN ZAVAROVALNIŠKE DEJAVNOSTI	16	16	23	21
L POSLOVANJE Z NEPREMIČNINAMI	285	190	148	102
M STROKOVNE, ZNANSTVENE IN TEHNIČNE DEJAVNOSTI	2.223	1.805	1.047	858
N DRUGE RAZNOVRSTNE POSLOVNE DEJAVNOSTI	3.191	1.963	1.544	961
O DEJAVNOST JAVNE UPRAVE IN OBRAMBE; DEJAVNOST OBVEZNE SOCIALNE VARNOSTI	20	8	8	3
P IZOBRAŽEVANJE	192	171	159	137
Q ZDRAVSTVO IN SOCIALNO VARSTVO	217	185	214	274
R KULTURNE, RAZVEDRILNE IN REKREACIJSKE DEJAVNOSTI	1.127	652	698	273
S DRUGE DEJAVNOSTI	287	222	197	221
T DEJAVNOST GOSPODINJSTEV Z ZAPOSLENIM HIŠNIM OSEBJEM; PROIZVODNJA ZA LASTNO RABO	1	3	2	1
U DEJAVNOST EKSTERITORIALNIH ORGANIZACIJ IN TELES	1	4	1	1

00.000 NEZNANA DEJAVNOST	6.458	6.041	12.351	9.487
Skupaj	85.302	58.750	40.688	34.266

Vir: SURS (2011).

5 Sodelovanje med Republiko Slovenijo ter Bosno in Hercegovino na področju zaposlovanja tujcev

Pretok delovne sile iz Bosne in Hercegovine na slovensko ozemlje izvira še iz časa skupne države, zato ni nič presenetljivega, da je imelo medsebojno sodelovanje na področju izmenjavanja delovne sile za obe državi že v preteklosti znaten pomen. Kooperacija je bila med omenjenima državama do leta 2011 zgolj neformalne narave, a zato nič manj pomembna. V letu 2011 sta Bosna in Hercegovina ter Republika Slovenija naredili zgodovinski korak za politiko obeh držav, ko sta na Brdu pri Kranju podpisali Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji. Podpisnika sporazuma sta bila takratni slovenski minister za delo, družino in socialne zadeve dr. Ivan Svetlik ter bosanski minister za civilne zadeve mag. Sredoje Nović.

Sporazum temelji na partnerskem dialogu držav podpisnic, ter celostno ureja in diktira postopke ter obseg zaposlovanja državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji, narekuje postopke za pridobitev delovnega dovoljenja, ter določa pravice in obveznosti delodajalcev in zaposlenih delavcev. Do podpisa sporazuma so tujci urejanje postopkov za pridobitev delovnega dovoljenja v Sloveniji prepustili posrednikom, ki pa so jim svoje storitve seveda dodobra zaračunali. Zaradi dejstva da so bili bosanski delavci s strani posrednikov velikokrat (finančno) izkoriščeni, je ena glavnih idej sporazuma, da bi se, od ratifikacije dalje, državljani BiH v Sloveniji lahko zaposlili le preko Agencije za zaposlovanje BiH in Zavoda RS za zaposlovanje. Pomembno je izpostaviti, da sporazum tujim delavcem podeljuje enake pravice do obravnave glede plače, delovnih pogojev, varnosti in zdravja na delu, sindikalnega vključevanja ter pravic ob prekinitvi pogodbe o zaposlitvi, kot jo imajo državljani Slovenije.

Sporazum je bil s strani slovenske vlade ratificiran decembra 2012, preden stopi v veljavo pa ga mora ratificirati še vlada BiH. Z ratifikacijo sporazuma se bodo spremenili tudi pogoji iskanja ustreznih kandidatov- potrebo po tuji delovni sili bo delodajalec dolžan posredovati

javni službi, torej Zavodu za zaposlovanje, ki bo, še pred vložitvijo vloge za izdajo delovnega dovoljenja, izvedel vse postopke predpisane v sporazumu. Zavod in Agencija za delo BiH bosta vzpostavila ustrezno informacijsko podporo, ki bo omogočala vodenje evidenc kandidatov za zaposlitev, ter spremljanje delavcev tudi po izdaji delovnega dovoljenja. Namreč sporazum predvideva krožne migracije in vračanje v domačo državo v primeru, ko za tujega delavca ni primerne delovnega mesta. Delovna dovoljenja se bodo izdajala z veljavnostjo treh let, pri čemer lahko delavec, ki ima možnost nadaljnjega opravljanja dela, v Sloveniji tudi ostane in se mu delovno dovoljenje avtomatično podaljša, hkrati pa s tem pridobi pravico do stalnega bivanja v Sloveniji. V kolikor pa delavec po treh letih ali prej, dela v Sloveniji več nima, se bo moral vrniti v matično državo. Prvo leto bo moral delavec delo opravljati pri istem delodajalcu, naslednji dve leti pa se lahko zaposli pri kateremkoli drugem delodajalcu, ki je registriran v Sloveniji.

Ratifikacija sporazuma s strani obeh podpisnic, bo bosanskim delavcem zagotovo prinesla večjo zaščito na trgu dela, vendar ne morem zanemariti opazke, ki so jo izpostavili že v Zvezi svobodnih sindikatov Slovenije (ZSSS)- najbolj nehvaležna točka v samem sporazumu je uporaba krožnih migracij, ki tuje delavce dobesedno prisili, da »prostovoljno« zapustijo Slovenijo in se vrnejo v državo izvora, v kolikor se izkaže da delavec nima zaposlitve. Namreč ta točka slovenskim delodajalcem zopet dopušča možnost izkoriščanja tuje delovne sile. Ponovno se lahko zgodi, kakor se je že dogajalo v preteklosti, da delodajalci delavcem enostavno ne bodo izplačevali plač, saj jih lahko držijo v »šahu« na račun točke iz sporazuma, ki določa, da se mora delavec, v kolikor mu preneha veljati delovno razmerje, v roku 30 dni ponovno vključiti v delovni proces, bodisi z novo zaposlitvijo ali pa s samozaposlitvijo. Gospodarska situacija pa že dolgo ne omogoča lahkotnega prehoda iz ene zaposlitve v drugo, zato si tuji delavci zagotovo ne bodo upali dajati izredne odpovedi zaradi ne izplačevanja plač, kajti v primeru, da nove zaposlitve ne najdejo v roku enega meseca, bodo prisiljeni Slovenijo zapustiti za obdobje šestih mesecev.

V protestnem pismu o vladni obravnavi Sporazuma, v ZSSS izpostavljajo, da sporazum »vrača migrante iz BiH v razmere pred spremembo zakona o zaposlovanju in delu tujcev, ko je bila za pridobitev osebnega delovnega dovoljenja potrebna najmanj dvoletna neprekinjena zaposlitev pri istem delodajalcu. V sindikatu so ostro označili, da sporazum, ki predvideva koncept krožnih migracij, pomeni le obliko ekonomske trgovine z ljudmi« (ZSSS 2012).

6 Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje

»Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje je ena ključnih ustanov na trgu dela. Je samostojna pravna oseba s statusom javnega zavoda, ki deluje enotno za območje Republike Slovenije« (ZRSZ). Od časa osamosvojitve Republike Slovenije, do danes je zavod skozi leta doživel kar nekaj preoblek poslovanja, v takšni obliki kot deluje danes pa deluje že od leta 1998.

Mreža storitev zavoda je široka, temu primerna pa je tudi raznolikost profila ljudi, ki uporabljajo storitve zavoda- gre za brezposelne osebe, osebe, ki se na zavod obrnejo zaradi podpore pri zaposlovanju in poklicni orientaciji, delodajalce, ki preko zavoda iščejo primerne delavce ali samo opravljajo obveznosti, ki jim jih narekuje zakon (npr. prijava prostega delovnega mesta), strokovne institucije in socialni partnerji ter naročniki in izvajalci programov. Ena od temeljnih dejavnosti zavoda je izvajanje ukrepov aktivne politike poslovanja, vodenje evidenc o stanju na trgu dela- stopnja zaposlenosti in brezposelnosti, posredovanje zaposlitev ter vodenje evidenc in sama izdaja delovnih dovoljenj za zaposlovanje tujcev. Zavod se s svojim delovanjem trudi vplivati na pozitivno zaposlitveno strukturo v Sloveniji, zato vsako leto določa jasne ukrepe aktivne politike poslovanja in hkrati omogoča transparentno porabo sredstev, namenjenih vsem programom, ki pospešujejo zaposlovanje. »Glavna naloga Zavoda kot javne službe za zaposlovanje in kot osrednje ustanove na trgu dela, je zagotoviti čim hitrejši prehod brezposelnih oseb in iskalcev zaposlitve v zaposlitev, ter obenem delodajalcem zagotoviti učinkovito kritje njihovih potreb po delovni sili« (ZRSZ).

Spremljanje stanja ponudbe in povpraševanja na slovenskem trgu dela, zavodu pripisuje poseben družbeni pomen, saj si zavod prizadeva aktivno vplivati in usklajevati nesorazmerje med ponudbo delovne sile in povpraševanjem po njej. Slednje zavodu bolj ali manj uspešno uspeva predvsem na račun načrtnega usmerjanja brezposelnih v samozaposlitev ter na račun finančnih spodbud, ki jih predvidevajo za delodajalce, ki zaposlijo določene skupne brezposelnih oseb. Hitro preusmerjanje delavcev v samozaposlitev, ali v novo zaposlitev pripomore k boljši blaginji države in k večji mednarodni konkurenčnosti slovenskega gospodarstva.

6.1 Izvajanje politike zaposlovanja tujcev

Slovenski delodajalec je, pred namenom zaposlitve tujega delavca, o tem pisno dolžan obvestiti zavod, ki v postopkih odločanja o podeljevanju delovnega dovoljenja za zaposlitev tujca najprej preveri, ali so na trgu dela primerne domače brezposelne osebe ali osebe, ki so glede pravic izenačeni z državljani Slovenije. V kolikor na domačem trgu ni primernih brezposelnih oseb, zavod nadalje preverja poslovanje delodajalca, ki je zaprosil za pridobitev dovoljenja za zaposlitev tujca. Le-ta v zadnjih šestih mesecih v svojih evidencah ne sme izkazovati evidenc o odpuščanju delavcev iz poslovnega razloga, prav tako pa delodajalec v primeru povečanega obsega dela, v istem obdobju, ni smel zavrniti zaposlitev ustrezne brezposelne osebe. V kolikor so vsi kriteriji za pridobitev delovnega dovoljenja izpolnjeni, zavod delodajalcu izda dovoljenje za zaposlitev tujca.

V poročilu, ki ga je zavod pripravil konec leta 2011, so pravilno napovedali, da se bo povpraševanje po zaposlovanju tujih delavcev v letu 2012 zmanjšalo. Gospodarske razmere narekujejo spremembe na trgu dela, slovenski delodajalci čedalje manj povprašujejo po tuji delovni sili, kar izhaja iz dejstva, da se je glavnina tujih delavcev že od nekdaj praviloma zaposlovala v gradbeništvu, ki pa tone v čedalje večjo krizo. Zavod je v letu 2012 izdal do zdaj najnižje število delovnih dovoljenj, ter osebnih delovnih dovoljenj, ki se izdajajo neodvisno od razmer na trgu dela.

Zavod izvaja nadzor nad že izdanimi »delovnimi dovoljenji in na podlagi podatkov o prijavih v zavarovanje ter vročitvi dovoljenja za prebivanje razveljavili izdana delovna dovoljenja, če delodajalec delavca v zavarovanje ne prijavi v predpisanih rokih« (ZRSZ 2012, 29–30).

Največje spremembe v izvajanju politike zaposlovanja tujcev s strani zavoda, bo prinesla ratifikacija Sporazuma med Vlado Republike Slovenije in Svetom ministrov BIH o zaposlovanju državljanov BIH v Republiki Sloveniji, ki predvideva, da bo iskanje in zaposlovanje tujcev možno samo preko javnih zavodov. Zavod bo z ratifikacijo pridobil še večje pristojnosti pri politiki zaposlovanja tujcev.

7 Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine

Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine je bila ustanovljena že davnega leta 1909, ko je bila sprejeta Direktiva o Službah za posredovanje dela, vendar je takrat delovala pod drugačnim imenom. Direktiva o ustanovitvi organa za posredovanje dela, nezaposlenih delavcev in o socialnih podporah delavcev pa je bila sprejeta 13. 4. 1919 leta.

V preteklih sto letih delovanja je bil organ za zaposlovanje deležen različnih reorganizacij ter različnih nazivov, med drugim tudi:

- Borza dela (1945–1946)
- Enota za delovno silo (1948–1952)
- Biro za posredovanje delavcev (1952–1960)
- Zavod za zaposlovanje delavcev (1960–1965)
- SIZ za zaposlovanje BiH (1985–1990)
- Zavod za zaposlovanje BiH od 1. 10. 1990
- Agencija za delo in zaposlovanje Bosne i Hercegovine od 01. 08. 2003 leta (Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine).

Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine, ki je bila ustanovljena v letu 2003, je prevzela nalogo zaščite domačega trga dela, prav tako pa je prevzela vse dejavnosti politike zaposlovanja, pri čemer se trudijo, skupaj z ostalimi institucijami dela in zaposlovanja, sprejemati direktive, ki bi pripomogle k naprednejši strukturi zaposlovanja v Bosni in Hercegovini. Agencija koordinira aktivnosti, ki so povezani z entitetnimi zavodi za zaposlovanje, v zvezi z zaposlovanjem, v projektih, ki so v interesu Bosne in Hercegovine. Pridobiva informacije o ponudbi in povpraševanju po delovni sili na mednarodnih trgih dela. Glavne aktivnosti Agencije so spremljanje stanja in napetosti na trgu dela v BIH, Evropi in na svetovnem trgu. Primarna dejavnost agencije pa je tudi nudenje uslug nezaposlenim delavcem (Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine).

V zakonu o Agenciji za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine je zapisano, da je Agencija pristojna da mednarodno predstavlja Bosno in Hercegovino oziroma stališča države

na področju dela in zaposlovanja ter da sodeluje z mednarodnimi organizacijami. Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine je odgovorna da:

- v koordinaciji z Ministrstvom za civilne zadeve Bosne in Hercegovine izvaja prevzete mednarodne obveznosti iz veje zaposlovanja, pri čemer sodeluje z odgovornimi entitetnimi zavodi za zaposlovanje in Zavodom za zaposlovanje Brčko Distrikta BiH;
- spremlja spremembe mednarodnih standardov in politik zaposlovanja ter v sodelovanju z entitetnimi zavodi za zaposlovanje ter Zavodom za zaposlovanje Brčko Distrikta BiH sodeluje pri njihovi implementaciji;
- koordinira aktivnosti v domačih in mednarodnih projektih politike sodelovanja, ki so v korist domači državi;
- zbira mednarodne in domače zahteve in informacije o ponudbi in povpraševanju domače ter tuje delovne sile. Zbira, analizira in raziskuje gospodarska, društvena in druga gibanja, stanje zaposlenosti in brezposelnosti, ter njihov medsebojni vpliv, na osnovi česar, predlaga potrebne aktivnosti za izboljšanje zaposlovanja;
- koordinira zaposlovanje državljanov Bosne in Hercegovine u tujih državah, v okviru svojih zakonskih pristojnosti;
- Svetu ministrov predlaga dolgoročni, srednjeročni in letni plan o smernicah politike trga dela ter o aktivni politiki zaposlovanja, ter predlaga višino kvote pri zaposlovanju tujcev (Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine 2003, 6.čl.)

Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine je zavezana k sodelovanju s pristojnimi agencijami, institucijami in mednarodnimi organizacijami, ki se ukvarjajo s politiko zaposlovanja. Dolžna je, v sodelovanju z delodajalci, sindikati, izobraževalnimi ustanovami in drugimi združenji, injicirati aktivnosti profesionalnega usmerjanja, usposabljanja in izobraževanja delovne sile, v cilju večjega zaposlovanja (Agencija za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine).

8 Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji

Sporazum o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji, sta 22. 6. 2011 na Brdu pri Kranju podpisala takratni slovenski minister za delo in bosanski minister za civilne zadeve.

Ta sporazum določa:

- a) standarde za zaposlitev bosanskega državljana v Sloveniji ter pogoje in obseg zaposlovanja;
- b) standarde za izdajo delovnega dovoljenja, na podlagi katerega se tuji delavec lahko zaposli v Sloveniji;
- c) obseg pravic in obveznosti delodajalcev oziroma delavcev; delodajalec je dolžan plačevati vse socialne prispevke za delavca in jim nuditi prebivališče, ki ustreza minimalnim bivanjskim standardom, ter delavcu zagotavljati delo, delavec pa je dolžan delo opravljati v skladu s pogodbo o zaposlitvi in sam kontrolirati ali delodajalec zanj zares plačuje prispevke v socialno varstvo;
- d) pretok informacij o ponudbi in povpraševanju po delovni sili med nosilcema sporazuma- oblikovanje informacijskega sistema, ki bo obema podpisnicama nudil vpogled v stanje na trgu dela; to delo bi bilo posebej za to usposobljenim strokovnjakom;
- e) pogoje za vstop državljanov iz države izvora (Bosna in Hercegovina) v državo zaposlitve (Republika Slovenija) ter pogoje za bivanje v državi zaposlitve- pogoji za prebivanje tujcev v državi zaposlitve so določeni z zakonodajo te države;
- f) pravila kdaj mora delavec zapustiti državo dela, ter pogoje za ponovno vrnitev v državo zaposlitve- pravilo krožne migracije; v primeru, ko delavec v državi zaposlitve nima dela, se mora vrniti v državo izvora za šest mesecev nato lahko zopet vstopi v državo zaposlitve;
- g) pristojne nosilce, ki bodo zadolženi za spremljanje in nadzor nad izvajanjem sporazuma- pristojni nosilec v Sloveniji je Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje, v Bosni in Hercegovini pa Agencija za delo in zaposlovanje Bosne in Hercegovine (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 1.čl.– 2.čl.).

Za spremljanje pravilnega izvajanja tega sporazuma se v obeh državah podpisnicah oblikuje meddržavna komisija, ki je sestavljena iz predstavnikov države izvora ter države zaposlitve.

Vsaka država lahko v komisijo imenuje največ pet predstavnikov, katerih dolžnost je vršitev nadzora nad izvajalci sporazuma, sestajajo pa se najmanj enkrat letno, vsakič izmenično na teritoriju ene od držav podpisnic.

8.1 Področje uporabe sporazuma

Ob ratifikaciji sporazuma bodo vsa v njem zapisana pravila začela veljati šele od dneva ratifikacije dalje. V njegov okvir torej ne bodo zajeti državljani Bosne in Hercegovine, ki so že zakonito zaposleni v Sloveniji, delavci, ki opravljajo sezonska dela, ki so zaposleni kot poslovodni delavci ter delavci, ki v Sloveniji prostovoljno ali preko delovne pogodbe opravljajo usposabljanje in izpopolnjevanje na področju medicine ali opravljajo delo raziskovalca. Prav tako načela sporazuma ne bodo veljala za tiste bosanske delavce, ki so že pridobili pravico do stalnega bivanja v Sloveniji ter državljane, ki v Sloveniji prebivajo zaradi namena združitve družine. V kolikor se bosanski državljan v Sloveniji samozaposli ali ustanovi oz. soustanovi gospodarsko družbo prav tako ne bo deležen obravnave kot jo predvidevajo v sporazumu hkrati pa mu ne bodo priznane pravice, ki so v njem zapisane- to osebo tretirajo po določbah Zakona o zaposlovanju in delu tujcev ter drugih podzakonskih aktih (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 3.čl.).

Področje uporabe sporazuma obsega zaposlovanje delavcev migrantov, ki izpolnjujejo predpogoj dopolnjenih 18 let pred zaposlitvijo ter migrantov, ki so v državi izvora na enem od entitetnih zavodov za zaposlovanje, več kot 30 dni prijavljeni kot brezposelne osebe. Izjema so delavci migranti, ki so v državi izvora lahko v delovnem razmerju, a hkrati imajo možnost zaposlitve v Sloveniji v kolikor bodo tu opravljali strokovno zaposlitev in so bili izbrani s strani delodajalca (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 3.čl.).

Zavod RS za zaposlovanje bo, kot eden od nosilcev sporazuma, dolžan opravljati analize trga dela in ugotavljati ponudbo ter povpraševanje po delovni sili in na podlagi tega določati letni obseg sprejema bosanskih delavcev. Število odprtih mest za delavce migrante bo torej iz leta v leto variiralo, odvisno od splošnega gospodarskega stanja v državi zaposlitve ter izraženih potreb delodajalcev po zaposlovanju tuje delovne sile. Stanje povpraševanja delodajalcev po

delavcih migrantih se bo, v medsebojnem sodelovanju z zavodom, v državi zaposlitve opravljalo najmanj enkrat v vsakem četrletju koledarskega leta, nato pa se bo evidenca posredovala pristojnemu zavodu v državi izvora. Slednja lahko z domačo zakonodajo omeji zaposlovanje določenih poklicnih skupin, ne glede na to, da v državi zaposlitve izkažejo interes po zaposlovanju tega profila delavcev. V kolikor država izvora oceni, da bi odhod te skupine delavcev za državo pomenil izgubo in ogrozil njeno gospodarsko stanje, lahko pretok delovne sile zavrne.

Potreba po delavcih migrantih je v državi zaposlitve možna samo s strani delodajalcev, ki izpolnjujejo vse pogoje določene z zakonom.

8.2 Pogodba o zaposlitvi

Pogodba o zaposlitvi se med slovenskim delodajalcem in delavcem migrantom sklene najmanj za obdobje enega leta, pri čemer lahko delodajalec določi poskusno dobo treh mesecev, ki pa mora biti pisno zapisana v pogodbi. Ta možnost delodajalcu pravzaprav pomeni olajševalne okoliščine, saj lahko v primeru, ko z delom delavca ni zadovoljen, po poskusni dobi pogodbo enostavno razveljavi. V sporazumu je določeno, da delavcu migrantu po podpisu pogodbe za vsaj eno leto pri istem delodajalcu, avtomatično prinese pravico do pridobitve delovnega dovoljenja in dovoljenja za bivanje za obdobje treh let.

Delavec migrant je v tem času dolžan v državi zaposlitve prebivati v skladu z njeno zakonodajo in se tudi sam informirati o svojih dolžnostih in pravicah. Nujno je, da delavec migrant, po vstopu v Slovenijo preveri, ali ga je delodajalec v 15 dneh, kot veleva zakonodaja, legalno prijavil v socialno zavarovanje države zaposlitve, saj v nasprotnem primeru njegovo bivanje in delo v Sloveniji nista dovoljenja, pridobljeno delovno dovoljenje pa se razveljavi. »Zaradi objektivnih razlogov se lahko v skladu z zakonodajo države zaposlitve rok tudi podaljša« (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 9.čl.). Za delavca migranta je obvezujoče, da prvo leto po vstopu v Slovenijo, opravlja delo pri istem delodajalcu, po preteku enega leta pa se lahko zaposli pri kateremkoli delodajalcu, ki je registriran v Sloveniji.

Pomembno je izpostaviti, da sporazum predvideva enako obravnavo delavcev migrantov kot jo imajo državljani Slovenije, glede:

- a) varnosti in zdravja pri delu ter pogojev dela
- b) pravice do plačila za opravljeno delo
- c) pravic po prenehanju pogodbe o zaposlitvi
- d) pravice do prostovoljnega vključevanja v sindikalna združenja
- e) pravice do izobraževanja in usposabljanja, v kolikor jim delovno mesto to omogoča.

Področje socialnega zavarovanja pa je določeno v skladu z zakonodajo ali sklenjenimi mednarodnimi pogodbami podpisnic (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 8.čl.–13.čl.).

8.2.2 Prenehanje pogodbe o zaposlitvi

Do prenehanja veljavnosti triletnega dovoljenja za delo in bivanje v Sloveniji lahko pride v primeru, ko delodajalec delavca migranta odpusti po preteku trimesečnega poskusnega dela. Dovoljenje se prekine tudi ko pogodbo o zaposlitvi v prvem letu dela odpove delavec, ko je pogodba sporazumno prekinjena s strani obeh podpisnikov ali ko delodajalec delavca migranta odpusti iz krivdnega razloga. V primeru predčasnega prenehanja veljavnosti pogodbe o zaposlitvi, iz zgoraj navedenih razlogov, je delodajalec dolžan o tem pisno obvestiti javni zavod, »ki nemudoma sproži vse postopke za prekinitev veljavnosti dovoljenja in vrnitev delavca migranta v državo izvora« (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 16.čl.).

V kolikor je delavec upravičen do denarnega nadomestila, zavod ne sproži postopkov za njegovo vrnitev v državo izvora, vse dokler delavec migrant izpolnjuje vse pogoje za uživanje pravice. Dovoljenje prav tako ne preneha veljati delavcu migrantu, ki v državi zaposlitve opravlja strokovno delo, v kolikor v roku 30 dni od prekinitve delovnega razmerja sklene novo delovno razmerje pri drugem delodajalcu (Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov Bosne in Hercegovine o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji 2011, 16.čl.).

Če je bila pogodba o zaposlitvi s strani delavca ali delodajalca prekinjena po obveznem enoletnem delu pri istem delodajalcu, ima delavec migrant pravico, da se v roku 30 dni po prekinitvi pogodbe zaposli pri drugem delodajalcu in s tem obdrži triletno dovoljenje za delo in bivanje v Sloveniji.

8.3 Primer brezposelnosti v državi zaposlitve

Pomembna pravica delavca migranta, ki je v sporazumu opredeljena v 17. členu pravi, da v kolikor delavec po izpolnjenem enoletnem delu od vstopa v državo zaposlitve, izgubi zaposlitev, ker je bila prekinjena s strani delodajalca, pridobi pravico, da se vpiše v evidenco brezposelnih oseb na Zavodu RS za zaposlovanje. S tem mu je priznana pravica do denarnega nadomestila za primer brezposelnosti v skladu z zakonodajo države zaposlitve. Delavec je v času prejemanja denarnega nadomestila dolžan iskati novo zaposlitev pri katerem koli slovenskem delodajalcu, ali pa se samozaposliti, v kolikor želi, da mu dovoljenje ne preneha veljati. Ko delavcu migrantu pravica do prejemanja denarnega nadomestila v celoti preteče in če si ni zagotovil nove zaposlitve, se je dolžan za minimalno šest mesecev vrniti v državo izvora. V kolikor se je delavec v državo izvora vrnil še pred izčrpanjem celotnega denarnega nadomestila za brezposelnost, se mu preostanek zamrzne, preostalo izplačilo pa je možno v kolikor se zopet vrne v državo zaposlitve.

9 Druge aktivnosti sodelovanja

Položaj delavcev migrantov iz Bosne in Hercegovine, Republika Slovenija poskuša izboljšati tudi s sprejetjem naslednjih sklepov oz. sporazumov:

- s spremembo sporazuma o socialnem zavarovanju med Republiko Slovenijo ter Bosno in Hercegovino

V Sporazumu o socialnem zavarovanju ter administrativnem dogovoru o izvajanju sporazuma iz leta 2008, se je, v času gospodarske krize, kot kritična izpostavila 5. točka sporazuma, ki določa pogoje za izpolnjevanje pravice delavcev iz Bosne in Hercegovine do prejema denarnega nadomestila za primer brezposelnosti. Po tem členu je bila pravica do denarnega nadomestila priznana delavcem, ki so imeli v Republici Sloveniji urejeno stalno prebivališče, zato večina delavcev iz BiH do denarnega nadomestila ni bila upravičena. Tistim, ki tega pogoja niso izpolnjevali, je pravica do denarnega nadomestila mirovala. Ministrstvo za delo,

družino in socialne zadeve je zato pristojnim organom Bosne in Hercegovine predlagalo spremembo sporazuma tako, da se po novem za pridobitev pravice do denarnega nadomestila zahteva stalno ali začasno prebivališče v Sloveniji. Sprememba sporazuma je bila s strani takratnih pristojnih ministrov obeh držav podpisana 17. decembra 2010, v veljavo pa je stopila leta 2011, po ratifikaciji s strani obeh držav podpisnic.

Najpomembnejša sprememba, ki jo je prinesel preoblikovan sporazum o socialnem zavarovanju, je popolna izenačitev pravic državljanov Bosne in Hercegovine s pravicami slovenskih in drugih državljanov EU na slovenskem trgu dela, kakor tudi z delavci iz tistih držav območja bivše Jugoslavije, s katerimi ima Slovenija sklenjene sporazume (na primer Hrvaška in Srbija), glede pridobitve nadomestila za brezposelnost;

- s sprejetjem sklepa o materialni pomoči tujim delavcem:

V letu 2011 je Vlada Republike Slovenije sprejela sklep, s katerim so državljanom tretjih držav, ki so se, zaradi izkoriščanja in nespoštovanja pravic iz naslova dela s strani slovenskih delodajalcev, znašli v situaciji, ko je bila zaradi materialnega položaja ogrožena njihova eksistenca, predvideli razdelitev 300.000 evrov pomoči. Do denarne pomoči so bili upravičeni vsi državljani tretjih držav, ki niso mogli uveljavljati pravic do socialnih prejemkov oz. niso imeli zagotovljenih nikakršnih prispevkov v okviru nujnih sredstev za preživetje.

Omenjeni denarni znesek je bil v enakem procentu razdeljen med dve slovenski humanitarni organizaciji in sicer Rdeči križ Slovenije ter Slovenski Karitas, ki sta prevzeli nalogo podeljevanja denarne pomoči. V kolikor so delavci izpolnjevali pogoje za pridobitev denarne podpore, jim je bilo najprej dodeljenih 230 evrov pomoči, v primeru nadaljevanja stiske pa še dodatnih 230 evrov. Aktivnosti podeljevanja denarnih sredstev so potekale od marca do maja 2011, ko so bila izvedena še zadnja izplačila vsem 1330 upravičencem (Moja zaposlitev 2012).

10 Zgodbe delavcev iz Bosne in Hercegovine, ki so zaposleni v Republiki Sloveniji

Največ delovnih migrantov, ki so v Slovenijo emigrirali iz Bosne in Hercegovine, se na slovenskem trgu dela praviloma zaposluje v panogah, ki zahtevajo nizko stopnjo izobrazbe - v gradbeništvu in predelovalni dejavnosti. Opravljajo nekvalificirana dela, zaradi česar so pogosto stigmatizirani in se po statusu nahajajo na dnu družbene lestvice. Kljub garaškemu delu, ki ga opravljajo večinoma tudi po 12 ur vsakodnevno, so zanj minimalno ali zelo slabo plačani, hkrati pa so s strani slovenskih delodajalcev deležni tudi izkoriščanja iz naslova nudenja nastanitvenih prostorov. Delodajalci delavcem nudijo bivanje v prostorih, ki so po kvadraturi občutno premajhni glede na število ljudi, ki v njih prebiva. Govorimo o nešteto primerih ko v sobicah, velikih približno 20 m², hkrati prebiva po devet odraslih moških, delodajalci pa jim za dobra dva kvadratna metra osebne prostora zaračunajo tudi po 150 evrov na posteljo.

Tudi v gibanju Nevidni delavci sveta, ki so ga, zaradi čedalje bolj nevdržnih razmer na slovenskem trgu dela, ustanovili bosanski delavci, že od leta 2007 opozarjajo na razmere, v katerih živijo in delajo tuji delavci, vendar brez uspeha. Njihova borba za pravice in dostojanstvo migrantskih delavcev v Sloveniji, pri pristojnih institucijah vedno naleti na gluha ušesa, pristojni inšpektorji pa kot da se na njihove pozive k reševanju dotičnih problemov sploh ne zmenijo. V organizaciji opozarjajo, da so delavci, ki večinoma prihajajo iz Bosne in Hercegovine, na uro plačani med 2,20 in 2,43 neto, medtem ko Slovenci za isto delo zahtevajo po 10 evrov. Podplačanost tujih delavcev, neplačevanje nadur za opravljeno delo, izdajanje plač po obrokih, brez plačilnih list in bivanje v razmerah, ki ne zadostujejo minimalnim higienskimi standardom, je le nekaj težav na katere opozarjajo aktivisti.

Dejstvo je, da so v Sloveniji delavcem tretjih držav sistematično kršene in zanikane njihove delavske in socialne pravice, saj je v slovenski zakonodaji, ki ureja zaposlovanje tujih delavcev, vse preveč lukenj, ki jih delodajalci pridno izrabljajo na račun izkoriščanja pravic delavcev. Položaj tujih delavcev se je v Sloveniji drastično poslabšal po izbruhu finančne in ekonomske krize, ko so gradbena podjetja padala kot domine, delavcem pa ostala dolžna izplačila večih plač, regresov in nadur. Kako zelo se je stanje v Sloveniji v zadnjih letih spremenilo, priča izpoved Milana, enega od intervjuvancev, ki sem ga intervjuvala za potrebe diplomskega dela: »Ko sem v devetdesetih letih začel z delom v Sloveniji, sem bil ponosen na svojo službo, na zaslužek... Ponosen sem bil na dejstvo, da sem delo našel prav v Sloveniji, v državi, ki je toliko ljudem iz Bosne pomenila rešitev pred bedo v kateri smo živeli. Takrat sem lahko vsak mesec svoji družini v Bosni poslal kar precej denarja, pa tudi zame je ostalo

zadosti za lepo življenje. Danes pa me je sram... sram, do kakšne bede me je pripeljala ta država- delam tudi po 12, 13 ur na dan, plača pa je, če jo že dobim ob pravem času, skorajda minimalna. Skupaj z dvema sodelavcema živim v garsonjeri veliki 28 m², kar danes pravzaprav pomeni luksuz. Enostavno se nisem mogel odločiti za bivanje v stanovanju, ki nam ga je ponudil delodajalec, saj bi nas kar 12 živelo skupaj, jaz pa rabim vsaj malo miru in svobode.«

»Niso uničili samo mojega dostojanstva, uničili so mi vse... uničili so moj ponos in čast.. uničili so mi življenje in življenje vse moje družine. Garal sem kot živina a še vedno po 16 letih dela v Sloveniji nimam popolnoma nič,« je izpostavil Milan. Kot omenjeno se je v Slovenijo »s trebuhom za kruhom« podal v devetdesetih letih. 46 letni državljani Bosne in Hercegovine, je v Sloveniji delo opravljal že pri šestih različnih delodajalcih, večinoma v gradbenem sektorju. V vsem tem času je bil že uradno zaposlen, imel sklenjeno pravno formalno delovno razmerje, veliko pa je delal tudi na črno. Ko ga povprašam, kako je to mogoče, mi kratko jasno odvrne, da se lopovi delodajalci znajo izogniti roki pravice, on pa je bil pač primoran poprijeti za kakršnokoli delo, ker je od njegovega zaslužka živela cela družina.

Sprva nekoliko bolj optimistična mi je na prvi pogled zvenela zgodba drugega intervjuvanca, Miloša. Pri trenutnem delodajalcu je zaposlen že tretje leto, ukvarja pa se s finimi zaključnimi deli v gradbeništvu. Plačo pravi da ima kar solidno in da je s svojim finančno socialnim stanjem v Sloveniji trenutno zadovoljen. Ko razloži, da je njegov delodajalec pravzaprav njegov sorodnik, ne morem mimo misli, da očitno tudi v tovrstnih situacijah v Sloveniji velja pravilo vez in poznanstev. Za g. Miloša pa življenje v Sloveniji ni bilo že od nekdaj tako lahkotno. Kot 26 letnik se je v letu 2006 zaposlil pri manjšem gorenjskem gradbeniku, pri katerem je z delom vztrajal približno leto in pol. Prvo polletje je delodajalec do njega izpolnjeval vse obveznosti, k katerim ga je obvezovala pogodba o zaposlitvi, od tu naprej pa se je zgodba začela strmo spuščati navzdol. Najprej se je dogajalo, da je z izplačilom plač zamujal po nekaj dni, nato že skoraj cel mesec ali pa jim je plače enostavno dajal po obrokih. Delavci so brez izjeme delali po 12 ur na dan, tudi ob sobotah, včasih celo nedeljah in ob praznikih. Plačila nadur nikoli niso dočakali, saj jim je delodajalec pod nosom mahal z nekim členom iz zakona, ki ga sami pravzaprav sploh niso razumeli, saj slovensko niso znali govoriti. Stanje se je v podjetju iz meseca v mesec slabšalo, g. Miloš izpostavi, da zadnje tri mesece zaposlitve sploh ni dobil plačila za opravljeno delo. Od drugih delavcev, prijateljev je

nenehno poslušal o številnih primerih, ko so bili bosanski delavci, s strani slovenskih delodajalcev, izkoriščeni in ogoljufani, a kljub temu nikoli niso dosegli priznanja svojih pravic. Ker se je tudi sam znašel v enaki situaciji, se je odločil da bo Slovenijo zapustil in se vrnil v Bosno in Hercegovino. Pravi, da odločitev še danes ne obžaluje, saj si beračenja v tuji državi zares ni želel. V Slovenijo se je ponovno vrnil pred tremi leti, ko mu je bližnji sorodnik obljubil delo v njegovem podjetju. Ponudil mu je tudi streho nad glavo za dobo treh mesecev, dokler se vsaj malo ne postavi na svoje noge. Pot, po kateri zdaj hodi je popolno nasprotje od situacije v kateri se je znašel, ko je prvič vkorakal v Slovenijo v želji po boljšem življenju. Glede na slike, ki jo prikazujejo v medijih, menim da je primer g. Miloša med bolj osamljenimi, saj večina bosanskih delavcev v Sloveniji še vedno dela in živi v nečloveških razmerah.

Premajhna informiranost tujih delavcev o svojih pravicah iz naslova dela, kar se je izkazalo tudi v primeru g. Miloša, slovenskim delodajalcem le še bolj odpira možnosti za izkoriščanje tuje delovne sile. Z novimi določbami, ki jih prinaša ratifikacija sporazuma o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Sloveniji, nihče od intervjuvancev ni bil seznanjen, še več- nista bila seznanjena niti s tem, da je v letu 2011 prišlo do zgodovinskega premika v formalnem sodelovanju med omenjenima državama pri zaposlovanju tujcev.

Menim, da bi se moral vsak delavec, ki se ima namen zaposliti v tuji državi, seznaniti z zakonodajo države zaposlitve, ter se dobro zavedati svojih pravic iz naslova dela in bivanja, kajti le na ta način se bo izkoriščanje tuje delovne sile lahko omililo ali pa celo preprečilo. Dokler pa bo informiranost tujih delavcev na takšnem nivoju kot je danes, bomo še vedno priča zlorabi, goljufiji in izkoriščanju s strani delodajalcev.

»Jaz sem svojemu delodajalcu suženj!« Močan stavek g. Milana, ki pa pravzaprav opozarja na nek širši problem- dejstvo je, da večja kot je kriza, več je izkoriščanja in moderne trgovine z ljudmi, v okvir katere lahko postavimo prisilno delo, beračenje in služabništvo. Vse trije parametri so čedalje bolj zakoreninjeni v miselnost bosanskih delavcev, katerih eksistenčna situacija v Sloveniji je vse prej kot rožnata. Ali so ti delavci res novodobni sužnji? Mar sistem in slovenska zakonodaja zares dopuščata tako zlorabo človeškega dostojanstva? Slovenski delodajalci ne zlorablajo samo pravic delavcev, zlorablajo njihova življenja, telesa, zdravje in dostojanstvo.

Tudi s protestom, ki se je zgodil avgusta 2010 pred slovenskim veleposlaništvom v Sarajevu, je bila širša javnost zopet opozorjena na črno situacijo državljanov Bosne in Hercegovine, ki so zaposleni v Sloveniji. Takrat zbrani protestniki so izpostavili dejstvo, da so bili proti svoji volji izgnani iz Slovenije, ne da bi pred tem dobili izplačila zasluženih plač. »Medtem ko so nekateri kradli, smo mi garali. Delali smo kot konji, živeli pa kot psi!« (Felc 2012).

Na podlagi opravljenih intervjujev z dvema bosanskima delavcema, ki kar nekaj let že bivata in delata v Republiki Sloveniji, sem želela prikazati, kako zelo pereča je problematika socialnega stanja delavcev tretjih držav v Sloveniji. Predstavljena primera nam zgolj omogočita boljši vpogled v dejansko stanje, nikakor pa nista odraz celotne slike izkoriščanja, poniževanja in nenazadnje tudi zastrahovanja, ki so ga deležni bosanski delavci s strani slovenskih delodajalcev.

Milan in Miloš (imeni sta zaradi želje po anonimnosti izmišljeni) sta intervjuvanca, ki sta mi s svojima zgodbama pomagala razumeti, kako velik je zares krog terorja, ki ga v takšni ali drugačni obliki izvajajo slovenski delodajalci nad tujimi delavci. Ti delavci so v odnosu do delodajalcev pravzaprav kot novodobni sužnji, ki so jim vsakodnevno kršene temeljne človekove pravice.

Zagotovo se na področju sodelovanja med Republiko Slovenijo ter Bosno in Hercegovino v zadnjih letih dogajajo še kako potrebni premiki, a vse dokler bo sistemsko izkoriščanje, ki je, pa če si priznamo ali ne, pregloboko zakoreninjeno v slovensko zakonodajo, še vedno dopuščalo takšno ravnanje s tujimi delavci, sprejetje nikakršnega sporazuma ne bo preprečilo tako nizkotnega ravnanja slovenskih delodajalcev.

11 Zaključek

Ekonomske migracije so svoj razmah na slovenskih tleh doživele že v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja, vse do danes pa je Slovenija ohranila sloves območja nenehnega neto priseljevanja. Po številu tujih delovnih migrantov pri nas že od nekdanje prednjačije državljanov Bosne in Hercegovine, ki zastopajo kar dobrih 48% vseh tujcev v Republiki Sloveniji. Slovenija za njih, kljub krizni gospodarski situaciji v kateri se je znašla tudi sama, še vedno pomeni priložnost za izboljšanje lastnega materialnega in socialnega položaja. Zaradi slabih življenjskih razmer v matični državi, so bosanski delavci v Sloveniji pripravljene vsakodnevno delati nadure in opravljati težka dela v zameno za izredno nizko plačilo, saj vsakršen prihodek za njih pomeni korak bližje k boljšemu življenju. In ravno dejstvo, da so pripravljene poprijeti za vsakršno delo, za plačilo pa dobiti drobiž, je to skupino delavcev uvrstila na sam vrh povpraševanja po tuji delovni sili.

Nemalo je primerov, ko so slovenski delodajalci na račun zakonodajnih lukenj izkoriščali bosanske državljane, od njih zahtevali delo v nečloveških delovnih razmerah, tudi po dvanajst ur na dan in se pri tem spretne izogibali plačevanju socialnih prispevkov ter izplačevanju plač za opravljeno delo. Delavce so držali »v šahu« na račun delovnih dovoljenj, saj so le-ti, v kolikor niso izpolnjevali dveletnega pogoja zaposlitve pri istem delodajalcu, delovno dovoljenje izgubili in so se morali nemudoma izseliti iz Slovenije. V letu 2011 podpisani Sporazum med Vlado RS in Svetom ministrov BIH o zaposlovanju državljanov Bosne in Hercegovine v Republiki Sloveniji, naj bi sicer prinesel boljše pogoje zaposlovanja in večjo zaščito tujih delavcev, vendar menim, da sporazum še vedno v celoti ne odpravlja možnosti izkoriščanja zaposlenih. Kot najbolj sporno točko v samem sporazumu bi izpostavila konceptu porabe krožnih migracij, ki tuje delavce dobesedno prisili, da »prostovoljno« zapustijo Slovenijo in se vrnejo v državo izvora, v kolikor se izkaže da delavec v prvem letu

zaposlitve in bivanja v Sloveniji ni bil zaposlen pri istem delodajalcu oziroma da še pred iztekom prvega leta zaposlitve ne izpolnjuje potrebnih pogojev za nadaljnje bivanje v Sloveniji. Sporna je tudi točka ki določa, da se mora delavec, v kolikor mu preneha veljati delovno razmerje, v roku 30 dni ponovno vključiti v delovni proces, bodisi z novo zaposlitvijo ali pa s samozaposlitvijo, kajti v kolikor do zaposlitve v tem času ne pride, mora delavec Republiko Slovenijo prostovoljno zapustiti za obdobje šestih mesecev. Menim, da ta koncept nikakor ne odpravlja možnosti zlorabe, temveč slovenskim delodajalcem še vedno dopušča preveč odprte roke za izkoriščanje tuje delovne sile. Ponovno se lahko zgodi, kakor se je že dogajalo v preteklosti, da delodajalci delavcem enostavno ne bodo izplačevali plač, saj jih lahko držijo v »šahu« prav na račun teh točk sporazuma, ki predvidevajo krožne migracije. Trenutna gospodarska situacija je enostavno taka, da že dolgo ne omogoča lahkotnega prehoda iz ene zaposlitve v drugo, zato si tuji delavci zagotovo ne bodo upali dajati izredne odpovedi zaradi neizplačevanja plač, kršenja pravic iz dela, neustreznih delovnih in bivanjskih pogojev in na ta račun tvegati svojo existenco v Republiki Sloveniji. Luknje v zakonu so torej še vedno izrazite in za tuje delavce ne prinašajo nič dobrega.

Slovenija bi morala, v kolikor želi konkurirati bolj razvitim državam EU, spremeniti usmeritev glede kategorij zaposlovanja tujcev, ki trenutno prednjačijo na lestvici povpraševanja. Državljanj Bosne in Hercegovine naj za slovenske delodajalce ne pomenijo zgolj sinonim za ceneno delovno silo, ampak naj se odločajo tudi za zaposlovanje strokovno podkovanih intelektualcev, ki jih Bosna in Hercegovina še kako premore. Menim, da bi morala oba javna organa, ki stremita k formalizaciji odnosov na področju zaposlovanja državljanov iz Bosne in Hercegovine v Sloveniji, sodelovanje usmeriti bolj k izmenjavi strokovnjakov in ne predvsem k nizko kvalificirani delovni sili.

V začetku diplomskega dela sem si zastavila tri hipoteze in sicer:

Hipoteza 1: Največje število tujih delavcev v Republiki Sloveniji predstavljajo državljani Bosne in Hercegovine.

Hipoteza 2: Nevzdržne razmere in čedalje večje izkoriščanje bosanskih delavcev na področju dela in bivanja v Republiki Sloveniji, so zahtevale spremembe v sodelovanju med državama.

Hipoteza 3: Ratifikacija sporazuma za bosanske delavce dejansko pomeni izenačitev s slovenskimi delavci na področju dela.

Prvo hipotezo sem, na podlagi statističnih kazalcev potrdila že tekom diplomskega dela, drugo hipotezo lahko na podlagi pregledane zakonodaje in opravljenih intervjujev prav tako

potrdim, tretjo hipotezo pa zaradi posameznih kontradiktornosti znotraj samega sporazuma ne morem potrditi ne ovreči. Področje zaposlovanja bosanskih delavcev kriči po nujno potrebnih spremembah, agoniji izkoriščanja te skupine delavcev moramo enostavno slej ko prej narediti konec. A dokler se bodo mednarodni sporazumi pisali tako, da bodo predvsem v korist držav podpisnic in ne v korist delavcev, bo moralo preteči še ogromno vode, dokler se bo zgodila prava revolucija na področju zaščite pravic tujih delavcev. Nam torej s podpisom sporazuma zopet samo mečejo pesek v oči?

12 Literatura

Agencija za rad i zapošljavanje BiH. Dostopno prek: <http://arz.gov.ba> (5. oktober 2012).

--- 2003. *Zakon o Agenciji za rad i zapošljavanje Bosne i Hercegovine.* Dostopno prek: <http://arz.gov.ba/agencija/?id=457> (6. avgust 2012).

Belopavlovič, Nataša. 2000. Za zaposlovanje tujcev- nova ureditev. *Pravna praksa* 19 (30): 16–25.

Božnar, Beti. 2008. *Postopki zaposlovanja tujcev v Sloveniji.* Dostopno prek: <http://www.mojedelo.com/local/3/hr-center/iskanje-sodelavcev/kako-do-sodelavcev/@1700/postopki-zaposlovanja-tujcev-sloveniji.aspx> (10. september 2012).

Dolenc, Danilo. 2007. Priseljevanje v Slovenijo z območja nekdanje Jugoslavije po drugi svetovni vojni. V *Priseljenci: Študije o priseljevanju in vključevanju v slovensko družbo*, ur. Miran Komac, 70–102. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.

Drobnič, Robert. 2009. *Slovenski trg dela danes in jutri. Kritičen pogled na trg dela in razvojne možnosti s primeri dobrih praks.* Ljubljana: Planet GV.

Fajfar, Simona. 2010. Sem so prišli delat in služiti, ne po pomoč Rdečega križa. *Delo*, 6. marec. Dostopno prek: <http://www.delo.si/novice/slovenija/sem-so-prisli-delat-in-sluzit-ne-po-pomoc-rdecega-kriza.html> (9. junij 2012).

Felc, Mitja. 2012. Nevidni delavci sveta opozorili na hudo stisko. *Delo*, 4. junij. Dostopno prek: <http://m.delo.si/clanek/156205> (6. avgust 2012).

Finance. 2011. Kakšne spremembe prinaša novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev, 7. april. Dostopno prek: <http://blogi.finance.si/32/861> (14. september 2012).

Glazer, Jože. Praktični izzivi pri zaposlovanju tujcev skozi prizmo demografskih in zaposlitvenih sprememb. *HRM* 6 (24): 42–48.

Grofelnik, Irena in Urška Premk. 2007. *Zakon o zaposlovanju tujcev in njegova uporaba v praksi*. Ljubljana: Založniška hiša Primath.

Ignjatovič, Miroljub. 2001. Anatomija slovenskega trga delovne sile. V *Uspešna nedozorelost- socialne institucije in kakovostna proizvodnja v Sloveniji*, ur. Miroslav Stanojević, 93–109. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

--- 2002. Trg delovne sile v Sloveniji v devetdesetih letih 20. Stoletja. V *Politika zaposlovanja*, ur. Ivan Svetlik, Jože Glazer, Alenka Kajzer in Martina Trbanc, 12–30. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.

Josipović, Damir in Martina Bofulin. 2011. *Analiza potreb po izobraževanju, usposabljanju in drugih storitvah delavcev iz tretjih držav in njihovih družinskih članov v RS*. Zavod RS za zaposlovanje: Evropsko središče Maribor.

Malačič, Janez. 2003. *Demografija, teorija, analiza, metode in modeli*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.

--- 2008. Imigracije in trg dela v Sloveniji: od priseljevanja sodržavljanov do zaposlovanja tujcev. *Naše gospodarstvo* 54 (1/2): 45–53.

Miko, Klavdija. 2008. Tuji delavci. *Delo*, 18. oktober. Dostopno prek: <http://www.delo.si/clanek/71155> (15. september 2012).

MojeDeloRevija. 2007. *V prihodnje bo v Sloveniji zaposlenih še več tujcev*. Dostopno prek: <http://www.revija.mojedelo.com/hr/v-prihodnje-bo-v-sloveniji-zaposlenih-se-vec-tujcev-812.aspx> (5. september 2012).

Moja zaposlitev. 2012. *Spremembe, ki jih prinaša novi Zakon o zaposlovanju in delu tujcev*. Dostopno prek: <http://www.mojazaposlitev.si/novice/delodajalci/Spremembe-ki-jih-prinasa-novi-Zakon-o-zaposlovanju-in-delu-tujcev-36.php> (3. avgust 2012).

Statistični urad Republike Slovenije. 2011. *Pomembnejši statistični podatki o Sloveniji*. Dostopno prek: <http://www.stat.si/doc/pub/PSP/00-PS-912-1107.pdf> (4. september 2012).

Verlič Christensen, Barbara. 2000. Migracijska politika Evropske skupnosti in Slovenija-*Teorija in praksa* (37): 1117–1131.

Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1). Ur. l. RS 26/2011. Dostopno prek: <http://uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201126&stevilka=1152> (6. junij 2012).

Zakon o tujcih (Ztuj-2). Ur. l. RS 50/2011. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlid=201150&stevilka=2360> (6. junij 2012).

Zavod Republike Slovenije za zaposlovanje. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/o_zrsz (13. september 2012).

--- 2011. *Izdana delovna dovoljenja za zaposlitev tujcev po dejavnostih, 2005–2011*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/trg_dela/trg_dela_v_stevilkah/zaposlovanje_tujcev (14. september 2012).

--- 2012. *Letno poročilo za leto 2011*. Dostopno prek: http://www.ess.gov.si/_files/3604/letno_poslovno_porocilo%202011_ZRSZ.pdf (14. september 2012).

Zveza svobodnih sindikatov Slovenije. 2012. *Protestno pismo ZSSS ob vladni obravnavi sporazuma*. Dostopno prek: http://www.zsss.si/attachments/article/814/POZIV_ZSSS_SPORAZUM_ZAPOSLOVANJE_BIH_SLO_1510_2012_.pdf (3. junij 2012).